

ב"ה

קונטרס

תורת הגלות

מלוקט מספרי הקודש בלשון קדשם המורים בבירור
כיצד הנהגת עם ישראל בגלותם ע"פ תורה להאיר עיני
מבקשי אמת שאינם מושפעים מדעות הרחוב וכתבי
עת ומשועבדים אך ורק לדרך התורה והאמונה.

יצא לאור ערש"ק פרשת וישלח פרשת הגלות
שנת תש"ע לפ"ק

מפתח הפרקים

- פרק א'**, מהו ההנהגה הראויה ע"פ תורה עם הגוים הקמים עלינו?
דרך הגלות – מעשה אבות סימן לבנים
פרק ב', איסור מלחמה בזמן הגלות
פרק ג', גזירת הגלות ושלש שבועות
פרק ד', מדוע נענשו בני אפרים
פרק ה', השלטון בארץ הקודש למי?
פרק ו', ההכנעה בגלות וקבלת עול גלות
פרק ז', נס פורים בשמירת השלש שבועות
פרק ח', עם מי צריך לעשות מלחמה בזמן הזה

פתח דבר

ישמחו היראים ומבקשי הוי"ה בהוצאה לאור עולם קונטרס זו שכולה דברי א-לקים חיים, מן דברי חז"ל ראשונים ואחרונים לבאר ענין הגלות, שבעוה"ר הבלבול נורא בעינינו אלו שהיו פשוטים מעולם, ובעוה"ר נעשו המכתבי עת המכריעים בעינינו אלו איך יש לנהוג עם אומות העולם, וכידוע שדעת בעלי בתים היפך מדעת תורה, וקל וחומר שאין זה ענין למכתבי עת, אלא הרי הוא ככל דבר ודבר שיש לדרוש בו דעת התורה, ועל כן לקטנו במקום אחד מן דברי קדמונינו המדברים בענין הגלות, והחוב לברר זה היטב, שהרי וודאי שאין רצון השם יתברך להרע לישראל במה שמיסרם בגלות, אלא תכלית הדבר הוא כאשר ייסר איש את בנו להיטיבו באחריתו, ועל כן יש ללמוד ענינים אלו בכדי לדעת איך יש לנהוג בגלות, ומה תכלית התיקון שבגלות, ונקוה להשי"ת שיהיו הדברים לתועלת, להגדיל תורה ולהאדירה, ונזכה במהרה למחיית עמלק ובזכות נטרונא נזכה לגילוי כבוד ה' בביאת משיח צדקנו במהרה בימינו אמן.

ב

פרשת הגלות

כתב הרמב"ן ז"ל (בראשית ל"ג ט"ו) **וז"ל**: ורבותינו ראו עוד בזה עצה אמרו (ב"ר ע"ח ט"ו) **רבי ינאי** כד הוה סליק למלכותא הוה מסתכל בהדא פרשתא וכו' **מפני שהיה קבלה בידם שזו פרשת גלות** כשהיה בא ברומה בחצר מלכי אדום על עסקי צבור היה מסתכל בפרשה זו ללכת אחר עצת הזקן החכם כי ממנו יראו הדורות וכן יעשו. עכ"ל.

מהו ההנהגה הראויה ע"פ תורה עם הגוים הקמים עלינו? דרך הגלות – מעשה אבות סימן לבנים

רבי כתב לאנטונינוס לשון אדוני, כשם שנהג יעקב אבינו עם עשו

רבינו אמר לר' אפס, כתוב חד אגרא מן שמי למרן מלכא אנטונינוס, קם וכתב מן יהודא נשיאה למרן מלכא אנטונינוס, נסבה וקרייה וקרעה, א"ל כתוב מן עבדך יהודא למרן מלכא אנטונינוס, א"ל רבי מפני מה אתה מבזה על כבודך, א"ל מה אנא טב מן סבי [זקני יעקב], לא כך אמר כה אמר עבדך יעקב. (מדרש רבה וישלח ע"ה אות ו')

מפרשה זו של יעקב עם עשו יש ללמוד טכסיס איך לפייס ולרצות את המלכות

אמר ר' יהונתן כל מי שרוצה לרצות מלך או שלטון ואינו יודע דרכם וטכסיסייהם, יניח פרשה זו לפניו, וילמוד הימנה טכסיס (טכסיס) פיוסים וריצויים. (מדרש לקח טוב)

וכן יש לנהוג לדורות להכנע לפני הגל ולא להתקשות כנגדו

ויצו אותם לאמר. לאמר לדורות, שלא יתקשו כנגד הגל, שכל המתקשה כנגד הגל הגל שוטפו, וכל הכנע מפני הגל הגל עובר. (מדרש לקח טוב)

צריך שלא להתגאות לנגד האומות בשום דבר ליתן מקום להתקנאות בו, אלא להיות סובלן בפיוסים

אמר לו (עשו ליעקב) ואין אתה מתיירא מדוכסי ומן אפרכי ומן אסטרטילי, א"ל ואני אתנהלה לאטי, להוני אנא מהלך, כמה דתימא את מי השילוח ההולכים לאט, ד"א בפנים כרוכות אני מהלך, כמה דתימא הנה היא לוטה כשמלה. (מדרש רבה וישלח ע"ח י"ד) פירושו: ואיך לא תירא מהדברי ורברבוני שיצערך כשתהי' שפל ונכנע לפנייהם, והשיב שיתנהל לאטי בנחת, כלומר שלא יהרוס להתקומם לנגדם ולהתגאות בשום דבר לתת להם מקום להתקנאות בו, אלא יהי' סובלן בסבלנות גדולה ובפיוסין וכיוצא, א"נ שילך בפנים כרוכות ר"ל שיתכסה מעיניהם ויברח מפניהם עד יעבור זעם. (פי' יפה תואר על מ"ר)

ראוי לנו לאחוז בדרכו של יעקב אבינו

וישלח יעקב. נכתבה הפרשה הזאת להודיע כי הציל הקדוש ברוך הוא את עבדו וגאלו מיד חזק ממנו וישלח מלאך ויצילהו, ולמדנו עוד שהוא לא בטח בצדקתו והשתדל בהצלה בכל יכלתו, ויש בה עוד רמז לדורות כי כל אשר ארע לאבינו עם עשו אחיו יארע לנו תמיד עם בני עשו, וראוי לנו לאחוז בדרכו של צדיק שנזמין עצמנו לשלשת הדברים שהזמין הוא עצמו, לתפלה, ולדורון, ולהצלה בדרך מלחמה לברוח ולהנצל, וכבר ראו רבותינו הרמז הזה מן הפרשה הזאת כאשר אזכיר.

ללכת בדרכי אבות אבל במלחמה אי אפשר

ודע כי יש בפרשה הזאת באור למה שאירע ליעקב עם עשו אחיו, ורמז ג"כ לדורות למה שעתידי שיארע לנו תמיד עם בני עשו וראוי לנו לאחוז דרכיו של יעקב שהתקין עצמו

לשלשה דברים למלחמה לתפלה לדורון... וכן אנחנו צריכים ללכת בדרכי האבות ולהתקין עצמנו להקביל פניהם במנחה ובלשון רכה ובתפלה לפני ה' יתעלה, אבל במלחמה אי אפשר שנאמר (שיר ב') השבעתי אתכם בנות ירושלים וגו', השביעים שלא להתגרות מלחמה עם האומות.

צריכים אנו להכניע ולהשפיל את עצמנו לפני האומות ולקוראם אדונים

ויש לנו לאחוז דרכו ולסבול הנסיונות כמו שסבל הוא ולעשות הענינים שעשה הוא לאחיו כשראה נפשו בצרה, וכמו שהכניע עצמו לפניו וקראו אדון בפני שלוחיו, וצוה להם שיאמרו לו כה אמר עבדך יעקב, כל זה רמז לנו שנשפיל בגלות לבנינו ונקראם אדונים, וכי אנחנו עבדים להם כמו שאמר עזרא (ט, ט) כי עבדים אנחנו, ואמרין במדרש ר' יהודה שלח ליה לאנטונינוס מאת עבדך יהודה והיה הדבר רע בעיני אנטונינוס ואמר מי יתן אני עבדך לעוה"ב, אמר לו רבי יהודה איני גדול מן זקני ואתה אינך גדול מזקנך, ועוד השפיל עצמו באמרו עם לבן גרתי לא נעשיתי שר ונגיד, ויהי לי שור וחמור לא נתקיימו בי ברכות אבי שאמר מטל השמים ומשמני הארץ, וזה אינו לא מן השמים ולא מן הארץ ואמר שור וחמור למעט עשרו, וכל זה מן השפלות.

תפלה ודורון אבל לא מלחמה

ויירא יעקב מאד (בראשית ל"ב ח'). כי חשב בבואו עם ארבע מאות איש בודאי להלחם עמי בא, ויחץ את העם אשר אתו, התקין עצמו לתפלה שאמר אלקי אבי אברהם הצילי נא, לדורון דכתיב עזים מאתים, למלחמה דכתיב ויחץ את העם, והספור הזה הוראה שמעשה אבות יעשו בנים וצריכים אנו ללכת בדרכי האבות, כי כמו שאירע ליעקב עם עשו כן יארע לנו לדורות, וראוי לנו להחזיק בתפלה ובדורון ולא במלחמה, וכבר הזהירים והשביעים הכתוב על זה דכתיב השבעתי אתכם בנות ירושלם בצבאות או באילות השדה.

(אמרי שפר לרבי יהודה בן מהר"ם חלאווה)

מעשה אבות סימן לבנים להנצל מידי עשו ע"י תפילה, דורון, ולברוח מתחת ידו

וכבר אמרו ז"ל בנועם מאמריהם, שכל מה שקרה ליעקב עם עשו היה סימן עם בני עשו וזרעו, וכמו שהתקין יעקב עצמו לתפלה לדורון ולמלחמה, כן יקרה לנו בכל דור ודור שיהיה השתדלותינו להנצל מיד עשו וזרעו, ראשונה בתפלה ותחנונים לפני אלקי יעקב, ובדורון שוחד ומתנות אליו, ובמלחמה לברוח ולהציל מתחת ידו.

(אברבנאל פר' וישלח)

מלחמתה של תורה אבל לא במלחמה ממש

וענין הדורון והתפלה והמלחמה כבר הוא מבואר במדרשים הרבה, שענין הדורות רמז למקבלי השוחד, והתפילה על דרך שנאמר (ירמי' ל"א ט') בבכי יבואו ובתחנונים אובילים, והמלחמה רמז למלחמתה של תורה שבה אנו נוצחין אבל במלחמה ממש אי אפשר, כמו שלמדו רז"ל ממה שנאמר (שה"ש ב' ז') השבעתי אתכם בנות ירושלים וכו'.

(עיר גבורים לבעל כלי יקר פר' וישלח)

יסבלו הגלות ויכבדו האומות כעבד עבד את אדוניו

ואמרת לעבדך ליעקב. ע"ד שאמרו שהשביע הקב"ה את ישראל שלא ימרדו באומות העולם אלא יסבלו הגלות ויכבדו אותם כעבד אל אדוניו, שהרי הם אינן אלא כרצועה בידו

ית', הלכך תכבדם בלשון כבוד, כאשר ישאלך מסים וארנוניות לא תבעט או תדבר דברי קוש, אלא תתן לו כמנהג בכבוד ויקר.

(חרדים פרשת וישלח)

להלחם עם האומות לא שייך לנו

וכל המלחמות יעקב עם עשו רומז על העתיד כמוזכר בבראשית רבה... וכמו שנהג הוא לדורון לתפילה ולמלחמה כן נוהגין אנחנו בדורינו לבני עשו ואין כוחינו אלא בפינו להתפלל להשי"ת בעת צרה, ומלחמה להלחם עם האומות לא שייך לנו, אך ענין המלחמה עמהם, תוקף השתדלות שמחויבין השתדלנים מישראל להעזי פניהם נגד מלך והשרים ולהשתדל עבור ישראל בכל כוחם, אף שמראים להם פנים זועפות ודוחים אותם, יחזרו וילכו, וזה קיום ועמוד הגולה, כי הפרשה הזו הכל היא לדורות עד שיבא משיח צדקנו.

(של"ה הקדוש פר' וישלח עמוד הגולה)

צריך להשפיל עצמינו בפני הגוים, וע"י הענוה מתפייס מדת הדין של מעלה

מאבינו יעקב שנרדף מפני אחיו, יש לנו ללמוד אנחנו בניו שנרדפים מבני ישמעאל ופרס, שהגם שליעקב הובטח מהקב"ה והשיבותיך אל האדמה הזאת כי לא אעזבך עכ"ז וירא יעקב מאד ויצר לו שכשידע שאחיו בא סבר שמא יגרום החטא, כן אנחנו גם שאנו מובטחים מפי הנביאים שהעכו"ם לא יוכלו לעשות כליה ח"ו, עם כל זאת כשהם בכעס עמנו אין לנו להמנע מלעשות כל השתדלות עבור הצלתנו, ראשונה להשפיל עצמנו לפנייהם ולא להתגדל בארצותם בשום דבר ובפרט במלבושים ובתים מלאים במצעות מכובדות ובדרכים ובשווקים, נדע כי אנו בגלות והם אדונים לנו שעם הענוה מתפייס מדת הדין ובי"ד של מעלה שהוא בעזר אומות העולם, כמו שנצח יעקב אבינו אל מלאך שרו של עשו שנאמר ויאבק איש עמו, כיון שאומר שנתאבק בעפר א"כ הלא נפל לארץ תחת יעקב, ואצל הענוה והשפלות עם האומות צריך להתפלל לבורא יתברך עבור הצלתנו, ומלבד זה צריך לעשות צדקה לעניים, ואם לא, יוצרך לעשות מנחה לעשו, א"כ נעשה ברצון טוב המנחה לעניים שלנו שלא יבא סיבה שתאנוס אותנו לעשות מנחה גדולה לעשירי אומות העולם למען ידברו עבורינו ליועצים ושופטים בארץ.

(מעבר יבק וישלח)

על ידי שיעקב השפיל עצמו לפני עשו והשתחוה לפניו, נכמרו רחמיו של עשו

אבל בסוף כאשר ראה הכבוד הגדול שעשה לו יעקב ואשר השפיל עצמו לפניו שהשתחוה ארצה שבע פעמים מרחוק עד גשתו אליו, נכמרו רחמיו, וחשב כי הוא מודה בבכורתו ובגדולתו עליו כאשר פירשת, והתנחם בזה, כי הלבבות לה' המה לכל אשר יחפוץ יטה אותם.

(רמב"ן שם ח')

יש ללמוד דרכי ההנהגה בגלות ממעשי יעקב עם עשו שזו פרשת הגלות

ורבותינו ראו עוד בזה עצה, אמרו רבי ינאי כד הוה סליק למלכותא הוה מסתכל בהדא פרשתא ולא הוה נסיב עמיה רומאין, חד זמן לא איסתכל בה ונסיב עמיה רומאין, ולא הגיע לעכו עד שמכר פינס שלו, מפני שהיתה קבלה בידם שזו פרשת גלות, כשהיה בא ברומא בחצר מלכי אדום על עסקי הציבור היה מסתכל בפרשה זו ללכת אחרי עצת הזקן החכם כי

ממנו יראו הדורות וכן יעשו ולא היה מקבל חברת אנשי המלכות ללוותו שלא היו מקריבין אלא להנאת עצמן ומפקירין ממנו של אדם.

(רמב"ן שם ל"ג ט"ו)

יעקב עם שהכיר גדולתו בעליונים היה שולח דורנות לעשו בכל חודש וחודש, והוא רמז לדורות

ומה שנוכל להבין מזו הפרשה שאעפ"י שהי' רואה יעקב ומבין מעלתו ומדרגתו בעליונים, לא הגיד דעתו ולא הלך בגדולות ובנפלאות ממנו, ותמיד היה מתיירא ומתפחד ושולח דורנות, כמוזכר בבראשית רבה, שכל אותן החדשים שהיה יעקב בסוכות היה מכבד עשו בדורון בכל חודש וחודש וכל זה רמז לנו בגלותנו.

(דרשות ר"י אבן שועב)

רמז ממעשה יעקב ועשו לדורות הבאים שיתנו דורון לשרים

ורוח תשימו בין עדר ובין עדר. ורוח ב' הכא ואידך רוח והצלה יעמוד ליהודים רמז לדורות הבאים שיתנו דורון לשריהם.

(בעל הטורים פר' וישלח)

צריך לקבל עול הגלות באהבה ובשמחה מאחר והוא גזירת מלך

ועפ"ז י"ל ג"כ הפסוק בהפטרס מפרשה זו (ישעיה כז, ו) הבאים ישרש יעקב יציץ ופרח ישראל, ר"ל עם ה' בני א-ל חי הבאים לקבל עליהם עול הגלות באהבה ושמחה מאחר שהוא גזירת המלך מלכו של עולם שכן גזר ופקד וצויה הבורא בהוב"ש, ישרש יעקב היינו שעושים שורש בבחי' יו"ד עק"ב, כי הגם שהם בצרות גדולות ובבחי' עק"ב, ובפרט בעקבות משיחא, עכ"ז עדיין נשאר אצלם נקודה הפנימית, שהוא יו"ד עק"ב וכנ"ל, ומזה השורש יציץ ופרח ישראל, היינו בחי' מוחין דגדלות שהוא ישראל, ל"י, רא"ש, וזהו החזרת המוחין סוד הגאולה וכנ"ל, גם הר"ת מן ישרש יעקב יציץ ישראל, הם ד' יודין, סוד ד' יודין דשם הק' ע"ב, בחי' מוחין דגדלות ומאלו הד' יודין נמשך ג"כ יגל יעקב ישמח ישראל, ב"ב אמן והבן כ"ז.

(אוהב ישראל פרשת שמות)

יעקב נכנע לעשו וכוונתו שכן ינהגו בניו, בכדי לסלק עצמם מן ברכת עוה"ז וליטול עוה"ב

עיין בזוהר, כל אותה כניעה שהכניע יעקב עצמו לפני עשו עשה כן כדי לסלק עצמו מברכת עולם הזה להיותו כולו לעשו, והברכות של יצחק יתקיימו לעולם הבא, וגם הרמב"ן כתב דכל הדורנות ששלח היו סימן למסים וארנוניות שיתנו בניו לעשו, ועיין בספר נזר הקדש דף שע"ד ע"ד.

ומצינו ברבה, רבינו אמר לרבי אפס כתוב חד אגרא מן שמי למרן מלכא אנטונינוס, קם וכתב מן יהודא נשיאה למרן מלכא אנטונינוס, נסבה וקרייה וקרעיה, אמר ליה כתוב מן עבדך יהודא למרן מלכא אנטונינוס, אמר ליה רבי מפני מה אתה מבזה כבודך, א"ל מה אנא טב מן סבי, לא כך אמר כה אמר עבדך יעקב כו', ע"כ. מכל זה יש ללמוד שכוונת יעקב היתה, שגם בניו יתנהגו בהכנעה ועבדות קדם עשו, כדי שיתקיימו הברכות לעולם הבא ולא אפס קצתם בעולם הזה.

(זרע יעקב עה"ת להגאון רבי יעקב גינצבורג זצוק"ל דיין בבית דינו של הגה"ק בעל נודע ביהודה זצוק"ל)

מה שעשה יעקב בדורות לעשו הוא בכדי לכבוש הדרך לבניו שגם הם יעשו כן

ויהי לי שור וחמור וכו' ואשלחה להגיד לאדוני למצוא חן בעיניך, י"ל דהנה באמת יש לתמוה על יעקב אבינו ע"ה שהי' מובחר שבאבות ועכ"ז לא הי' מאמין בבטחונו על שמו הגדול ית"ש, וי"ל דבאמת הי' בטוח בו ית' וכל מה שעשה בשילוח המלאכים ודורות לעשו אחיו לא הי' אלא כדי להשביע עיניו של אותו רשע ולכבוש בזה את הדרך לבניו ובני בניו, כאשר יבואר בעז"ה ע"ד משל אם הי' הדרך חושך וחלקלקות אז א"א לבעל עגלה לילך בדרכו, אך אם ימצא אף אחד מני אלף שבכחו להלוך וגם הוא ההולך אזי יוכל גם השני לילך אחריהם וכך גם השלישי וגם כל ההולכים, ועד"ז מלך מלכי המלכים הקב"ה שהי' יודע שבניו יהיו מפוזרים ומפורדים בין העמים בגלות המר הזה בעוה"ר, ע"כ הוא ית' ברוב רחמיו וחסדיו רצה להקל טרחנו ומשאנו ושלח אבותינו הקדושים מצרימה כדי לכבוש לנו את הדרך וזהו טובה לבני בניהם, וזה הי' ג"כ כוונתו של יעקב אע"ה בדורות הללו להשביע עיניו של אותו רשע ומדה זו תהי' בידם להקל מעליהם עול הגלות כמו שכתב הרמב"ן ז"ל. וז"ש ויהי לי שור וחמור כל' שהי' מצטער על בניו שיהיו בגלות דידוע שכל מקום שנאמר ויהי הוא לשון צרה, והעמים ישפטו בהם לפעמים בבחינת שור למלאכה ולפעמים כחמור למשא, ולפעמים שהם כצאן לטבח יובל להרוג ולאבד ולמכה ולחרפה ר"ל, ואיך יהי' בידם במה להנצל מידם, ע"כ הוא נותן מנחה לאותו רשע לכבוש לנו את הדרך ואמר בלשון המשתמע בתרי אנפי ואשלחה להגיד לאדוני "למצוא" פי' לשון עתיד, שכל זמן שבניי יהי' ביניכם אם עושים כדרך הזה יהי' להם לפתח הצלה וימצאו חן בעיניכם, והבן. (חתן סופר)

בדרך זו יש לנהוג בכל הגלויות

ויצו את הראשון. זה גלות ראשונה את השני זו גלות שניה, את השלישי זו גלות שלישית, את כל ההולכים, זה גלות רביעית וכו' (מדרש לקח טוב)

כדרך שקרא יעקב לעשו בלשון אדוני, יש לנהוג לדורות עולם עד לגאולה

ויצו אותם לאמר. ענין הלאמר יובן ע"פ מה שאמרז"ל שרבינו הקדוש במכתבו לאנטונינוס כתב למרן מלכא אנטונינוס ממני עבדך יהודה וא"ל אנטונינוס הלואי אהי' עבדך לעלמא דאתי וא"ל לא טוב אנכי מאבותי היינו יעקב שאמר כה תאמרון לאדוני לעשו כה אמר עבדך יעקב, והנה יוצדק לפ"ז הלאמר"ר לאמר לדורות, שניהגו כזה כל ימי גלותם עד יגאלנו גאולת עולם ב"ב. (אגרא דכלה פ' וישלח להבני יששכר ז"ע)

פריצי ישראל שלא רצו להכנע לרומאים כדרך שנכנע יעקב לפני עשו, הם גרמו הגלות

הוא בה הנהו תלתא עתירי נקדימון בן גוריון וכן כלבא שבוע ובן ציצית הכסת וכו' בן ציצית הכסת שהיתה ציצתו נגדרת על גבי כסתות איכא דאמרי שהיתה כסתו מוטלת בין גדולי רומי (גיטין נ"ו ע"א). בן ציצית כו' שהיה זהיר במצות ציצית כמ"ש בהם למען תזכרו את כל מצותי כו' וא"ד שהיה כסתו מוטלת כו' והיה בידו להתנצל עליהם בפני המלכות אי לאו כדמסיק משום דהוה בה בריוני כו' והם פריצי ישראל שהיו בהם כמפורש ביוסיפון והם מתוך שנאתן זה את זה גרמו להם החורבן והגלות שלא היו רוצים ליכנע לרומיים כדקאמר דא"ל רבנן ניעבוד שלמא כו' שכבר ידעו זה כי סימן אבות לבנים שאמר יעקב יעבר נא אדוני לפני עבדו גו' כמפורש בחידושינו באגדות דפ"ק דע"ז ולכן אמרו רבנן לא מסייעא מלתא ליעבוד בהדייהו קרבא. (מהרש"א שם)

עד הגיעם לתכליתם בסוף הימים חובתם לעבור במצרף הגליות

ואין ספק שסוף הספור הזה מוכיח ומפליש עד אחרית הימים, והוא כשא"ל נסעה ונלכה ואלכה לנגדך הראה מדבריו שכבר היה איפשר שיהי' ענינם על מצב שוה או קרוב אליו והוא הטעות שטעה בעת הברכות כמו שכתבנו והוא רמז בתשובתו אל פתרון העקר אשר היו מתרוצצים עליו מבטן אמם ואמר אדני יודע כי הילדים רכים מאד עדין לגבי הגעת תכליתם כי גדול הוא ורחוק מהשיג והנהגת צאנם ובקדם מוטלת עלי שאין גדולם במקרה... ואם ידפקום יום א' למהר את הקץ טרם יחפץ ומתו כל הצאן, כמו שקרה לכל העמים אשר מהרו למצוא להם מנוחה מאשר מצאו ועברו על השבועות האמורות בקבלה (שיר ב'), השבעתי אתכם בנות ירושלים וכו' אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ, ולזה יעבר נא אדני בענין ההצלחות הזמניות והגדולות והשררות לפני עבדו ויקבלם... ואני אתנהלה לאטי לרגל המלאכה הרבה אשר לפני ולרגל הילדים אשר לא יגיעו להשלמתם רק בשלימות שכליות ופעולות אלקיות ובבואם בכור הנסיונות ומצרף הייסורין והגליות פעמים שלש עד תזדכך נפשם לקבל הטוב הרוחני, ולהיותם סגולה מכל העמים, להיות לעד שקטים ושלוים ואין מחריד אשר ימשך בזה מהזמן שעור רב מאד, והוא עד אשר אבא אל אדוני שעירה.

יעקב אמר לעשו שיתאחר מלהלחם עמו עד האלף השישי כשתבוא הגאולה

ואחר עד עתה (בראשית ל"ב ה). פי' אם באולי תאמר אלי צא והלחם עמי מאחר שקיימת תרי"ג מצות, לזה אני משיבך שא"א עתה, אראנו ולא עתה וגו', שאתאחר מלהלחם עמך עד יעבור עת"ה דהיינו ע' של גלות בבל ות' של גלות מצרים וגלות אדום שימשך עד אחר ה' אלפים ליצירה ואז אלחם עמך באלף השישי כדכתיב ועלו מושיעים וגו'.

(פענח רזא לרבינו יצחק בר' יהודה הלוי זיע"א מבעלי התוס')

יעקב אמר לעשו שיהיה אדון על ישראל בעוה"ז. ולעוה"ב ישראל יהיה האדון

ביאור ענין זה דמלכות רומי אין לה ממשלה כ"א לפי זכות וחובת ישראל... וע"פ שאמרו כי מעשה אבות סימן לבנים וז"ש עשו ואלכה לנגדך דהיינו בשוה לך ולא להשתעבד בך וכמו שהתנו הרומיים בתחלה אך יעקב ראה שאפילו שוים קצת א"א שיהו אלא דלפי מעשים של ישראל ישתעבד אחד בחברו שיעבוד גמור כדכתיב ורב יעבוד צעיר שהכתוב אין לו הכרע כמ"ש מכאן ואילך נשתעבדו בהו וע"כ אמר לעשו יעבר נא אדני לפני עבדו וגו' לשון לפני הוא קודם בזמן כמו לפני בוא יום ה' וגו' שעשו יהיה האדון קודם וישראל העבד ואח"כ יהיה ישראל האדון ועשו העבד וכ"ה בב"ר מי תופס מלכות אחריו א"ל ואחר כן יצא אחיו ע"ש ודו"ק.

(מהרש"א ע"ז ח' ע"ב)

מה שעבר בין יעקב לעשו הוא רמז לעתיד שיכנעו בני יעקב לפני עשו שיעבור בראש

ויעקב נסע סכתה. הנה צורך הספור הזה בארו חז"ל, שעשו א"ל נחלק שנינו העה"ז והעה"ב, ר"ל שאם היה יעקב משתתף אז עם עשו והולך לשעיר, היו שניהם גוי אחד, והיה המסובב מזה שהיה חולק עמו הכל בשוה, ויעקב שהיה עתיד להנהיג אחרת נשפט ממנו בהשגחת ה', עד שכל הדברים שעברו בין יעקב ועשו, הם מאורעות שעתידים לעבור בין בניהם בדורות הבאים, שבני יעקב יכנעו אל עשו כמו שנכנע אביהם לפניו, וכי יתרפס ברצי כסף כמו שעשה עשו, ומגמת עשו יהיה שילך עם יעקב בשוה, ולא יהיה כן רק עשו יעבור

בראש ויתפוס ממשלה קודם, עד יעלו מושיעים בהר ציון וכו', וגם רצה עכ"פ בהפך שאנשי עשו ישתתפו עם יעקב, כמו שהיה בימי הורדוס, שהכניס את האדומים במילה וטבילה, וגם זה לא נתקיים כי שבו אח"כ לסורן באופן שיעקב נבדל מעשו. (התורה והמצוה וישלח להרב מלבי"ם זצ"ל)

הכניעה לפני האומות בזמן הגלות צריך שלא תהיה רק במנחה, אלא גם בגוף

ואמרת לעבדך ליעקב מנחה היא שלוחה לאדוני לעשו והנה גם הוא אחרינו. נ"ל דידוע מה שכתבו (עיין רמב"ן) דעיקר שילוח המנחה היתה להורות לנו הדרך איך נתנהג בגלות אדום הרשעה, כמו שמצינו במדרש בפרשתינו ואני התנהלה לאטי שאמר לעשו על שאלתו איך יהי' לנו תקומה נגד הרשעים העומדים עלינו בכל דור ודור, ואמר לו יעקב ע"י שאתנהלה לאטי בהכנעה ולפעמים ע"י דורנות, כמש"כ לעיל דעיקר שילוח המנחה הי' עבור כשיצטרכו בניו אחריו מציאת חן בעיני השרים וזהו למצוא חן בעיניך, והנה לא בלבד שישביעו עיני הרשעים במנחה אלא גם בגופם צריכים להכנע בגלות, כמ"ש במדרש לאיטי בפנים כרוכות עיי"ש, והנה כן צוה יעקב בשילוח המנחה לומר לעשו עבדך יעקב וזהו הכל לדורות הבאים להורות לנו איך נעשה בגלות, וזה שאמרו השלוחים מנחה היא שלוחה להורות הכנעה והשתעבדות בממונו, והנה גם הוא בעצמו משעבד א"ע שקורא עצמו עבד ואותך אדון, והנה כ"ז לא בשביל עצמו כי יעקב בחיר שבאבות לא ירא ולא יצר מעשו הרשע, אבל הכל הוא הכנה לבניו אחריו, והנה גם הוא אחרינו הכל הכנה והוראה למה שיהי' בדורות הבאים אחרינו כנ"ל. (חתן סופר פר' וישלח)

יעקב לימד לדורות הבאים כמה יכנעו לפני האומות, - בדבור בכבוד ובמתנות

לאדוני לעשיו. רמז מוסר הלא אח יעקב לעשיו ותאומים והי' ממש היותו כמוהו והכניע את עצמו לפני עשיו כ"כ, קרא אותו בכל פעם אדוני השתחוה לפניו שבע פעמים גם נשיו והאמהות וילדיהן כולן משתחוות לפניו, ביקש ממנו שיקבל מנחתו, ואמר עליו כראותו פני אלוקים ונתן לו דורנות אלו.

ללמד לדורות הבאים בגלות כמה יכניעו לפני האומות הן בדבור הן בכבוד הן במתנות כי כיון שנתן הקב"ה הממשלה ואנחנו נהי' ביניהם בגלות כגרים, בלי ספק כן רצון הקב"ה שנכבדם ולנשואם ולהיות מוכנעים לפניהם. (שיר מעון פר' וישלח)

יעקב לימד דעת איך לדבר בגלותינו לפני השרים בלשון כבוד וכוונת הדברים לשמים

והנה כשאמר לו עשו, אחי יהי לך וכו', אמר לו יעקב כי ע"כ ראיתי פניך כראות פני אלוקים, איזה מדה"ד, ותרגמי, וע"י המנחה יתהפך לרצון, כמו שעיר המשתלח, (וכמו שדרשו רז"ל על פ' ונוגשין צדקה).

וזאת עשה יעקב אע"ה בחכמה נפלאה לדבר עם עשו בלשון כזה שיטעה בו עשו שמדבר אליו לנוכח, והוא הי' מכוין כנגד השם להמתיק הדינים בשורשם. וכמו שפי' א"א הצדיק הק' זלה"ה על מארז"ל עד אברהם אבינו לא הי' אדם שקראו אדון עד שבא אברהם אבינו וקראו אדון, היינו לדבר לשרים ולכנותם בשם אדון, ולכוין להש"י אדון האדונים ית"ש, לא הי' אדם עד א"א ע"ה.

וכמו כן יעקב אע"ה הלך בעקבותיו, והוא עבר לפנייהם קאי על הקב"ה, וישתחו ארצה שבע פעמים להשכינה ההולכת לפניו, ועשו טעה ודימה בנפשו שמשתחוה לו, כמו שהביא רש"י דברי רז"ל.

ובזה יבאו על נכון גם הפ' שאח"כ ויקרא לו א-ל אלקי ישראל, ופרש"י ז"ל הקב"ה קראו ליעקב א-ל, וקשה הלא כתיב לא איש א-ל, היתכן לכנות ילוד אשה בשם משמותיו של הקב"ה. וכו'.

אמנם כן עפ"י דברים הנ"ל שלמד דעת לדורות הבאים, האיך ומה לעמוד ולדבר בגלות החל הזה לפני השרים וכוונתו בלתי לד' לבדו והדברים משתמעים לתרי אנפי ובה הוא המתקת הדינים ועשה שביל לצדיקים הבאים אחריו כנ"ל, לזאת קראו הקב"ה בשם א-ל לרמוז כי ממדה"ד שם אלקים כנ"ל הפך לרחמים וחסדים המרומז בשם א-ל כאמור חסד א-ל כל היום לעשות מאלקים מלוי ההין רצה, הגם שמתחלה ויצר, לו צרה, עשה מצרה, רצה.

(צמח דוד עה"ת פר' וישלח להרה"ק רבי דוד מדינאב בנו של בעל בני יששכר זיע"א)

אם לא היו מתגרים באומות, היו מצליחים להיטיב מצב ישראל

והמקור מבואר בתורה, שמטרת משלוח המנחה מיעקב לעשו היתה בשביל "כי אמר אכפרה פניו במנחה ההולכת לפני ואח"כ אראה פניו" וזוהי פרשת הגלות... והנה לו חכמו ישכילו זאת שתדלני זמננו, לבלי להתגרות באומות ולא ללחום במו, אלא ללמוד מקודם הפרשה הלזו "פרשת הגלות" ואח"כ ללכת בעקבות "הזקן החכם", כי אז היו מצליחים בדרכם להטיב מצב "הכבשה בין שבעים הזאבים", כמו שמכנים חז"ל מצב עמנו הדל בין האומות.

(חפץ חיים פר' שמייני)

ה' יברך את ישראל בגלותם בכסף, ועי"ז יהיו יכולים לרצות בו את עשו

וישלח יעקב מלאכים לפניו. במדרש רבה, ר' הונא פתח מחזיק באזני כלב עובר מתעבר על ריב לא לו... א"נ י"ל דהנה כל מעשיו והרפתקאותיו של יעקב אבינו הם סימן לדורות, וענין שליחות המנחה לעשו יש בו משום סימן לדורות הבאים כי רמז בזה גלות המר והנמנה יהי לבני תקומה ע"י שיברך ה' את עמו בעושר ובנכסים ויוכלו עי"ז לרצות את עשו ברצי כסף, וזה שאמר הכתוב ויצו אותם לאמור כי כל לאמור הוא לדורות, כי צריכים לידע לדורות איך לרצות את שונאי ישראל, וזה כוונת המ"ר ג"כ, מחזיק באזני כלב וגו' קאי על יעקב אשר שלח לעשו כה תאמרון לאדני לעשו, דהיינו שהי' מחזיק באזני כלב זה עשו, והטעם על ריב לא לו, לא בגינו כ"א ללמד לדורות הבאים שיהי' להם תקומה בחשכת הגלות.

(תורת מהרי"ץ דושינסקיא זיע"א)

תשלום מיסים וארנוניות חשוב כצדקה, שע"ז מכניע לבו

אכפרה פניו במנחה ההולכת לפני. נל"פ לשון אכפרה, כי הנה חסד לאומים חטאת והרבה פעמים צריך להתחסד עם או"ה והקב"ה מחשבו כאילו הוי צדקה כמו שנא' (ישעי' ס') נוגשין בצדקה וכדאיתא (ב"ב ט'), והטעם כי עיקר רצון השם ב"ה ההכנעה להכניע ולשבר קרב לבו, וזה עיקר בכל הקרבנות כי זבחי אלקים רוח נשברה, ואם צריך לעשות חסד וצדקה עם או"ה מפני שידם תקיפה עלינו, בודאי יהי' רוחו נשבר בקרבו וע"כ הוי חסד לאומים כאילו הקריב חטאת, וע"כ אמר אכפרה פניו, כלפי השי"ת אמר כן שייכפר לו חטאיו ע"י המנחה ההולכת לפניו, מה שהי' לו לעול ולמשא וכמו שדרשו במ"ר, ותעבור המנחה על פניו, אף הוא שרוי בכעס שהי' צריך לכל זה, כמובא ברש"י.

(תורת מהרי"ץ דושינסקיא זיע"א)

יעקב שלח דורון לעשו בכדי למצוא חן בעיניו ולפייסו על הברכות

ויהי לי שור וחמור. נראה ששלח לו כן דאם לא הי' ליעקב רכוש גדול אז אין חידוש במה שמבקש אהבתו כי אפשר שיצטרך פעם לטובתו של עשו, ועכ"פ הי' מתיירא פן יעשה עמו איזה רעה, ע"כ משתדל הי' לבקש אהבתו, אבל אם גם יעקב עושר מופלג וגם לו עבדים ושפחות והוא ובניו גבורי חיל, א"כ מה ששלח לו לרצות פניו אין זה רק למצוא חן בעינו ולפייסו בעד הברכות.

יעקב אבינו הנחיל הנהגת ההכנעה ושפלות לפני או"ה בזמן הגלות ורק בזה יוכלו להתקיים

ויהי לי שור וחמור זה משיח בן יוסף ומשיח בן דוד וכו', ועד אז לא אתגרה בך אלא אכניע את עצמי לפניך, צאן אלו ישראל, ויתנהגו בהכנעה כבחי' עבד ושפחה, כמ"ש המדרש כעיני עבדים אל יד אדוניהם וכעיני שפחה אל יד גבירתה, דהיינו שיכניעו עצמן לפניו, ובזה רצה למצוא חן בעיניו, וזה רואין עין בעין מפי ספרים וסופרים מפורש בתורתנו הקדושה שאלמלא היו נכנעים לפני אומות העולם לא הי' אירע שום רע לבני ישראל, וכו', כי רצה להנחיל הדרך לדורות לקיים "ואני אתנהלה לאטי" להתנהג בהכנעה ושפלות לפני או"ה שרק על דרך זה יוכלו להתקיים בזמן הגלות, וכו'. ובזכות שיכניע את עצמו לפניו ולא ירצה להתגבר עליו ולתפוס גדולה לעצמו קודם הזמן יהי' פלטה נפשי מאותו רשע שהוא עתיד ליפול בחרבך, דהיינו כשיגיע הזמן יפול בחרב, ועד אז יהי' פלטה נפשי ממנו. (חד"ת מהר"י ט"ב וישלח תשי"ד)

- פרק ב' -

איסור מלחמה בזמן בגלות

אין לעורר מלחמה בגלות כלל, אלא לסבול עול השעבוד

יעבר נא אדני לפני עבדו. יקח חלקו תחלה בעולם הזה, ואני אתנהלה לאטי אעמוד בגלותי ושפלותי, ומלשון ויהלך אט (מ"א כא) שהוא לשון שפלות כלומר לא אעורר מלחמה ולא אתגבר בגלות כלל, אבל אסבול עול השעבוד זהו לרגל המלאכה וגו'. (רבינו בחיי וישלח)

יש למצוא חן בעיני האומות בכח התפילה, ובדורון, אבל לא במלחמה מפני השבועה

ועל זה רמז שלמה הגידה לי שאהבה נפשי איכה וגו' תרביץ בצהרים ר"ל אף אם אוהב נפשי בגלות תגיד לי דרך הטבע מה אעשה להמציא חן בעיני האומות ובאת התשובה צאי לך בעקבי הצאן לך בדרכי אבות ולמד מיעקב שהכין עצמו לתפילה, וזהו ורעי את גדיותיך הבל שאין בו חטא, על משכנות הרועים הוא הדורון עדר עדר לבדו, ומלחמה בעצם לא הוזכר כי אדרבה השבעתי אתכם וגו'.

יש להשמר שלא לעלות בהר בזמן הגלות, שכל העולה מות יומת

והגבלת את העם סביב לאמר השמרו לכם עלות בהר ונגוע בקצהו כל הנוגע בהר יומת (שמות י"ט י"ב)... ד"א והגבלת את העם סביב רמז והגבלת את העם תגביל את ישראל בגלויות סביב סביב מסביב ירושלים וסביב ארץ ישראל, השמרו לכם עלות בהר, רמז

השביע את ישראל שלא לדחוק את הקץ ושלא לעלות לארץ ישראל קודם הזמן כדכתיב השבעתי אתכם בנות ירושלים מה תעירו וגו' וזהו השמרו לכם עלות בהר, בהר זו ארץ ישראל והר הבית, ונגוע בקצהו (צ' בתגין) רמז שלא יגעו לבנות את בית המקדש קודם זמנו, ד"א ונגוע בקצהו שלא ידחקו את הקץ ולא ידחקו וזהו ונגוע בקצהו, ולכן בקצהו תגין, על ישראל מות יומת לא תגע בו יד כי סקול יסקל כל המממהר לא יחיה כל העולה קודם הקץ שבעוד הגלות, היובל זה השופר שנאמר יתקע בשופר גדול ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים, וזהו במשך היובל המה יעלו בהר וכתוב והשתחוו לד' בהר הקדש בירושלים.

בזמן הגלות אסור להלחם באומות ולעלות ביד חזקה לארץ ישראל

והכונה בזה יעיר אוזן בלמודים, שישראל בגלות חלילה להם לעשות השתדלות ביד חזקה אם עפ"י מלכי אוה"ע ושרים, או ילכו בחומה, כולם כאחד ואיש לאחיו יחזק באו ונלכה לירושלים ביד חזקה ולבנות בהמ"ק, או נפייס להמלך תוגר בדמים עד כי ימכור לנו כל מדינת א"י להיות לנו כמקדם, ונבנה בית ונקריב קרבנות אבל חלילה לנו זאת! עד יערה רוח חסד ממרום וישלח ישועה ע"י משיחו ובהרשאה ממלך יושב מרום. וזה נודע לנו מן פס- יד אשר קבל המפתחות מאתנו, והוא דומה ממש למי שרוצה לילך לבית והבית נעול, ודומה לו כמי שאין בעלים לבית, ואם רוצה לפתוח בחזקה ולשבור את הדלת, אומרים לו שוטה עמוד! הרי יש בעלים להבית והמפתחות בידם ואתה רוצה ליכנס ביד חזקה? הרי אתה נתפס כגנב, המתן עד שיבא בעל המנעול ויתן לך המנעול ותפתח את הבית, כן אחר שמן השמים ירדו וקבלו המפתחות, איך יעלה בלבבנו לעלות בחומה בלי רשות מן השמים? וצריכים אנחנו להמתין עד כי יבא בעל המפתח וימסור לנו המפתח, ואז נעלה לציון ברנה והוא אמרו ית' : השבעתי אתכם את השבועה שלא תעלו בחומה ושלא תדחקו את הקץ וכו'.

(מגדנות אברהם לבעל כנפי נשרים שה"ש ח' ד')

אם שופכים דם אומות העולם שלא כדין צריך לשלם בדם של ישראל חלילה

יראה לפרש עפ"י הפסיקתא שאמר הקב"ה (לדוד) דמים הרבה שפכת לפני, אותן דמים הם כשפיכת דם צבי ואיל דכתיב ושפכת וכתוב וכתוב את דמו ונחשב כדם הקרבנות שנאמר לפני, אמר דהע"ה א"כ מ"ט לא אבנה את הבית א"ל הקב"ה עתידים ישראל לחטוא ואשפוך חמתי על עצים ואבנים ואם אתה תבנה לי לא יחרבו מעשי ידיך ויצטרך ח"ו להרוג ישראל עיי"ש, ונ"ל פירושו אמת, דמים הרבה שפכת לטובת ישראל וארץ ישראל והוא חשוב כדם קרבנות לפני והיינו אם הוא כשפיכת דם נקי א"כ יתחייבו בנפשם על שפיכות דמים רבים של אוה"ע ואי ליכא ביהמ"ק יצטרכו לשלם בדם עצמן של ישראל חלילה ע"כ אתה לא תבנה הבית כנלע"ד פירושו.

היציאה מן הגלות היא נגד תוקף אמונתם של ישראל

אחינו החרדים יודעים אשר המה תחת עול הגלות וצריכים להיות מוכנעים גם בכל מעמד ומצב שהוא, כי גם בעת שהיו אצלנו כאלה שהיה להם מהלכים בין גדולי העמים ולפני מלכים התייצבו היה בהם ההכנעה, בידעם שהמה בגלות תחת עם אחר ועליהם לנשוא את עול הגלות, אחרי שזהו רצון ה' בכדי לכפר על עוונותינו, עד אשר ירחם השי"ת עלינו ויגאלינו בב"א, ולזאת הנה גם אחרי כל העול הכבד שהכבדו עליהם באיזה זמן

מהזמנים וגם אחרי כל הרדיפות ודחיפות שיש להם ימצאו להם מקום, זיי האבען בא זיך א ארט כטבע הרך לעמוד בפני הקשה...

ובפרט לקבל צורה כזו לצאת מן הגלות בחזקה ולגאול את עצמם בכח עצמם, זאת לא ווכל כל המחזיק בתומ"צ לפעול בעצמו בשום אופן כי זה נגד תוקף אמונתם ותקוותם של ישראל, אשר המה מקוים ומצפים לישועה בביאת מ"צ בב"א ויגאלו גאולת הגוף וגאולת הנפש ויתעלו בעילוי מעלה העליונה אשר בתקוה זו דוקא המשוורשת בנפשם ימצאו מרגוע לנפשם, ובזה דוקא המה חיים בחיי הגלות המר ומתחזקים בקיום התומ"צ.

(הגה"ק מהרש"ב מליובאוויטש זצוק"ל, מתוך ג' טענות ומענות)

הישוב הציוני יזיק לישראל ע"י קנאת הגוים

ואמרתי פעם אחד על דרך מוסר נגד הציאניסטען וגם הדומים להם המיזראחיסטען ובפרט האגודיסטען, בדרך הכפירה שלהם בקאלאניע"ן בארץ הקודש, ועל ידי זה יכרתו האמונה בלב בני ישראל בביאת גואל צדק מן השמים בן דוד משיחנו במהרה בימינו, ובאמת כל דרכיהם ללא יועיל אך יזיק גם בעולם הזה בישוב הקאלאניע"ן על ידי קנאת הגוים, וכמו שכתב באהבת יהונתן להגאון בעל אורים ותומים על הפטורת פרשת ואתחנן, וכנודע. (חיים ושלום, למרן ממונקאטש זי"ע, פרשת דברים)

ובלי ספק לא תסבול ארץ הקדושה אותם ותקיאם

והלואי שלא יהי' גורמים רעות רבות וצרות כמ"ש רבינו יהונתן בעל האורים ותומים זי"ע בספרו אהבת יהונתן פ' ואתחנן ברוח קדשו יע"ש, ובלי ספק לא תסבול ארץ הקדושה את הכופרים האלה ותקיא אותם. ואם אמנם ידעתי מך ערכי כי מה מני יהלוך ומי ישמע לדברי קטן כמוני עכ"ז התאפק לא אוכל וחם לבי בקרבי בהגיגי ותמה תמה אקרא על המון בית ישראל מאמינים בני מאמינים איך ימשכו אחרי אנשים שקרנים כופרים פורקי עול תורה ומצוות וטח עינים מראות כי רעה נגד פניהם. ולא ישמעו לקול הצדיקים גדולי ישראל השרידים המזהירים את העם בל יאבו ובל ישמעו ולא יטו אחרי הצואנ-שטן ודומיהן.

(הגה"ק רבי שלמה זלמן עהרענרייך משאמלויה הקדמה לאבן שלמה על הראב"ן)

- פרק ג' -

גזירת הגלות ושלוש שבועות

השביענו מלך המשיח לבל נמרוד באומות לצאת מן הגלות טרם עת

השבעתי אתכם - יאמר מלכא משיחא משביע אנא עליכון עמי בית ישראל מה דין אתון מתגרין בעמי ארעא למיפק מן גלותא ומה דין אתון מרדין בחילותיה דגוג ומגוג אתעכיבו פון זעיר עד דישיצון עממיא די עלו לאגחא קרבא לירושלם ובתר כן ידכר לכון מרי עלמא רחמי צדיקיא ויהי רעוא מן קדמוהי למפרקכון. (תרגום שה"ש ח' ד')

אחינו אהובינו קבלו עליכם שבועתו

ולפי שידע שלמה ע"ה ברוח הקודש שהאומה הזאת באורך זמן גלותה תפצר להתנוועע בלא עתה הראויה ויאבדו בשביל זה ויבואו עליהם צרות, והזהיר מלעשות זה והשביע האומה על דרך משל ואמר השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות או באילות השדה אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ.

ואתם אחינו אהובינו קבלו עליכם שבועתו ואל תעירו את האהבה עד שתחפץ. ובורא העולם במדת רחמים יזכור אותנו ואתכם לקבץ גליות נחלתו וחבלו לחזור בנועם ה' ולבקר בהיכלו ויוציאנו מגיא הצלמות אשר הושיבנו בו. ויסיר מחשך עינינו ומאפל לבנו ויקיים בימינו ובימיכם העם ההולכים בחושך ראו אור גדול ישרי בארץ צלמות אור נגה עליהם. ויחשיך באפו ובעברתו על כל הקמים עלינו. ויאיר מחשכינו כאשר הבטיחנו כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאומים ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה. (סוף אגרת תימן להרמב"ם)

לא יעלה על רוחם לעלות בחזקה עד עת קץ

השבעתי וכו' שהקב"ה השביע אותם שלא ימרדו בהמלך שהם חוסים בצלו ולא יעלו בחזקה, כמ"ש ירמי הנביא לישראל (כ"ז, י"ב. כ"ט, ז'), ומבואר בזה, להיות שהאומה הישראלית בין אומות אחרות ונפשם הומה לעבוד ה' בארצם, ופן תתן התחכמות בנפשה איך להמלט ולעלות לירושלים למען עבוד ה'. לזה השביעם שח"ו לא יעלה על רוחם כאלה לעלות בחזקה כחומה כ"א בעת שיעלה רצון השי"ת, ויהיו נאמנים למלכם ולפקודתו ואהבת ארצו. והיא הערת מוסר למתבונן איך לשמור פקודת המלכות.

(שירי שלמה לרבינו שלמה אבן גבירול, שה"ש ח' ד')

שבועות הקב"ה המה קיום הגלות כל זמן קיומה

וכן בפרק בתרא דכתובות (ק"א) "השבעתי אתכם בנות ירושלים וגו'" (ש"ה"ש ב' ז'), אמר רבי יוסי בר חנינא, ג' שבועות הללו למה, אחת - שלא יעלו ישראל בחומה. ואחת - שהשביע הקב"ה לישראל שלא ימרדו באומות העולם. ואחת - שהשביע אומות העולם שלא ישתעבדו בישראל יותר מדאי. ורבי לוי אמר שש שבועות הללו למה, ג' הא דאמרן, אינך - שלא יגלו את הקץ, ושלא ידחקו את הקץ, ושלא יגלו את הסוד לאומות העולם. "בצבאות או באילות השדה" (שם). אמר רבי אלעזר, אם אתם מקיימים את השבועה - מוטב, ואם לאו - אני מתיר את בשרכם כצבאות וכאילות השדה, עד כאן. וביאור ענין זה, כי הגלות כמו שאמרנו הוא שנוי מסדר העולם, ודבר כמו זה קשה שיעמוד בשנוי הסדר שלו, ותמיד הוא חפץ לבטל השנוי, דהיינו שיתקבצו מן הפיזור, ויעלו בחומה לשוב מן האומות, וזהו פירוד זה מזה. השני - שלא ימרדו ישראל באומות, וזהו מצד ישראל. הג' - שלא ישתעבדו בהם יותר מדאי, וזה מצד האומות, ובה יהי נשאר הגלות.

וכבר בארנו למעלה אצל (בראשית ט"ו, י"ג) "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך", ידוע שאני ממשכנך, תדע שאני פורקן. ידוע שאני משעבדך, תדע שאני גואלם. ידוע שאני מפזרן, תדע שאני מכנסן (ב"ר מ"ד, י"ח), כמו שהתבאר למעלה. והם הם אלו דברים שנזכרים כאן, כי כנגד 'שאני ממשכנך', והמשכון הוא תחת מי שממושכן בידו, לכך גזר שלא ימרדו באומות לצאת מתחת רשותם. וכנגד 'שאני משעבדך', גזר שלא יהיו האומות משעבדים בהם יותר מדאי. ואם לא כן, לא היה קיום אל הגלות שגזר השם יתברך עליהם, כי די בעצם הגלות אף שאינו יוצא מסדר העולם, ולכך לא יוסיפו עליהם בשעבוד. וכנגד 'שאני מפזרן' גזר עליהן שלא

יעלו בחומה, שזהו קבוץ גליות, והוא בטול הפיזור. וכנגד אלו ג' יש כאן ג' שבועות; כי שלא יתגברו ישראל ויצאו מרשותם - השביעים שלא ימרדו באומות. נגד השני - שלא יתגברו האומות לגמרי עליהם, השביעים שלא ישתעבדו בהם יותר מדאי. נגד הג' - שלא יפרדו זה מזה, השביעים שלא יעלו בחומה.

אין למחר לאכול את כל העמים קודם בא הזמן, אלא יש להמתין עד קץ משיח

השבעתי אתכם ד' שבועות וכו', בצבאות בשם הצבאות, ד"א בצבאות ישראל, או באיילות מלאכי השרת, ד"א בצבאות או באיילות אם אינכם שומרים התורה אני מתיר את בשרכם כצבי וכאיל, ד"א השבעתי אתכם בנות ירושלים אני מאכיל אתכם ומשביע אתכם בשובע ובבשר האומות שהן צבאות ואיילות השדה, וכת"י (דברים ז') ואכלת את כל העמים, וזהו השבעתי אתכם לשון שובע, הנה יבא אותו זמן אל תמחרו לחבל האומות קודם זמן, וזהו אם תעירו ואם תעוררו עד שתחפץ, האהבה עד שתחפץ בגי' עד שיבא קץ משיח.

יטו שכמם לסבול עול הגלות ויחכו למושיעים

ובכלל אזהרתכם הוא שלא ידחקו את הקץ ולא יעברו על שבועת אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ, והזכירו לפנייהם דברי הימים שעברו באותם הדורות שטעו אחר משיח ונביא והיכא דהיזקא שכיח אין סומכין על הנס, ובפרט גלילות המערב אשר גלותם כפול ומכופל בערך אחרים בעבור אומתם המושלת, וכי יטו שכמם לסבול עול הגלות, ואם יתמהמה יחכו למושיעים יקוו ויחזרו ויקוו כי בוא יבוא ולא יאחר, ובשכר תקוותם הגאולה ממחרת לבוא וכדד"ל ואין ביד ישראל אלא הקיווי כדאי הם בשכר הקיווי כו'.
(קיצור ציצת נוכל צבי לרבי יעקב ששפורט זצ"ל דף נ')

בזכות שמירת השבועות יושיענו הקב"ה

הושע נא קל למושעות, בארבע שבועות: וי"א אלו ארבע שבועות שכתובים בשה"ש השבעתי אתכם וגו', שהשביע הקב"ה את ישראל שלא ידחקו את הקץ, ושלא יגלו את הקץ, שלא ימרדו באומות העולם, שלא יעלו בחומה וכו', באותן שבועות כתב אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ, ועכשיו מבקשת כנסת ישראל רבונו של עולם שתהיה לנו למושעות, שהשבעתנו באותן שבועות שלא נמרוד במלכיות ואנו במלכיות שומרים את שבועתנו וסובלין עול גלות, ואתה אמרת עד שתחפץ - עכשיו יהי רצונך וחסדך להושיענו מיד האומות. (פירש"י מכ"ק, וי"א פי' קדמון בזמנו של רש"י מובא באוצר התפילות)

חרב מרוטה לפניכם אם לא תקיימו גזירת זירוי בגוים

ואתכם אזרה וגו'. יתבאר הכתוב על דרך אומרים וז"ל במסכת כתובות (קיא) שהשביע ה' את ישראל שלש שבועות, א' שלא יעלו בחומה, פירוש ביד חזקה, ואחד שלא ימרדו באומות העולם וכו', עד כאן.

והוא מאמר ואתכם אזרה בגוים, כאן רמז לב' דברים, אומרו אזרה שלא יעלו בחומה, בגוים שלא ימרדו בגוים, ואומרו והריקותי אחריכם חרב, יתבאר על דרך שאמרו שם וז"ל אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל אם אתם מקיימין השבועה מוטב ואם לאו אני מתיר את בשרכם כצבאות וכאילות השדה, עד כאן.

והוא אומרו והריקותי אחריכם חרב, שתהיה חרב מרוטה לפניכם אם לא תקיימו גזירת זרוי בגוים כנזכר יהיה בשרכם וגו', ואומרו עוד והיתה ארצכם וגו' חרבה, הוא נתינת טעם על

הדבר, למה יחפץ ה' בזרוי בגוים, כדי שתהיה ארץ שממה וערים חרבות כדי שאז תרצה הארץ וגו', לזה צריך שתהיו אתם בארץ אויביכם, והוא אומרו ואתם בארץ וגו'. (אור החיים ויקרא כ"ו)

אין להם לישראל לעלות ביד חזקה לא"

לעולם ידור אדם בארץ ישראל ואפי' בעיר שרובה גוים ואל ידור אדם בחוצה לארץ ואפילו בעיר שרובה ישראל, שכל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוך וכל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוך, שנאמר לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים. וכן בדוד הוא אומר כי גירשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים. ואעפ"כ אין להם לישראל לעלות יחד וביד חזקה כעין קיבוץ גליות שאין להם למחר הקץ עד שיחיש הבורא גאולתינו, שנאמר אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ. ואמרו חכמים כשם שאסור לצאת מארץ ישראל לבבל כך אסור לצאת מבבל לשאר ארצות, לפי שבאותו הזמן היו בבבל רוב ישראל ותורה מרובה. (פסקי הרי"א"ז כתובות פ"ג הלכה ח')

גם עתה מושבעים אנו שלא לעלות בחומה

אין ספק שהעליה לארץ ישראל מצוה היא, ורז"ל אמרו בפ' שני דייני גזירות (כתובות ק"י ע"ב) שהדר בחוצה לארץ כו', וכן אמרו שם כל המהלך ד' אמות בארץ ישראל מובטח לו שהוא בן העה"ב, ומה שהיה אומר הנביא לבני הגלות בנו בתים וכו', זה היה מפני הגלות שנגזר עליהם, ומי שהגלם לא היה מניחם לשוב עד שעלו ברשות כורש, וגם עתה אחת משלש שבועות שהשביע הקב"ה לישראל שלא יעלו כחומה.

מצות ישוב א"י נמנעת בזמן הגלות

בהדירה בא"י א"ז הרמב"ן ז"ל מנה אותה מכלל מצות עשה וגו' אמנם מצוה זו אינה מצוה כוללת לכל ישראל בגלות החל הזה, אבל היא נמנעת כלל, כשז"ל בגמרא כתובות שהוא מכלל שבועות שהשביע הקב"ה את ישראל שלא ימהרו את הקץ ושלא יעלו כחומה וכו'. (תשובות הרשב"ש סי' ב')

הושבענו שלא נמרוד באומות רק נקבל גזירותיהם

אחר שמן הדין אין הפרש אם המשביע עברי או מעם אחר, ואדרבה יגדל בהיותו מעם אחר בקצת ענינים מפני חילול ד', ואחר שאנחנו משועבדים תחתם אנו מחויבים לקבל כל דינא דמלכותא כאשר נשבענו שלא נמרוד בהם, כמוזכר בשלהי כתובות (קיא). ובודאי לא ירצו לומר שנמרוד לצאת תחת רשותם, שא"כ זוהי השבועה הראשונה שהזכירו שם האמר שלא יעלו כחומה, אלא איש ז"ל שלא ימרדו הוא אף בשלא נקבל איזה ענין מגזירותיהם, וכן נמצא בכתובים בהרבה מקומות בענין כזה לשון מרד אמר וגם במלך נבוכדנצר מרד אשר השביעו באלקים, ושם היה דבר פרטי גילוי סודו לבד עם שיש בו דבר אחר שהיה מתבזה בו הוי כאילו מרד לפי שאינו מחשיבו ואחר שאנו משועבדים תחתם אנו מחויבים לקבל חרמיהם. (שו"ת מהרשד"ם חלק חו"מ סימן שס"ד דף ס:)

ישוב א"י אינה מצוה על כל ישראל בזמן הגלות

אמנם (מצות ישוב א"י) אינה מצוה כללית לכל ישראל אלא מצוה על כל יחיד ויחיד לדור שם (לתרץ מ"ש (כתובות ק"א) שלא יעלו כחומה ואם הי' מצוה על כל ישראל א"כ הי' חיוב שיעלו כולם).

(פאת השולחן סי' א' סעיף ג' בהג"ה ובית ישראל אות ט"ו)

כצבאות וכאילות השדה

ומקרא מלא דבר הכתוב (שיר השירים ב' ז) "השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות או באילות השדה אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ", ואמרו חכמינו ז"ל שילהי כתובות (ק"א ע"א) ש"הקב"ה השביע את ישראל שלא לדחוק הקץ", ומחוייבים אנחנו רק להזמין עצמנו להיות ראויים להגאל, אבל לא לעורר האהבה ולדחוק הקץ בכח, וכו'.

והנה שבועה הנ"ל, היא גזירה נחרצה "בצבאות או באילות השדה", ולא קנס מיתה סתם, אלא החמיר עליו בטרפות חיות השדה, ואמרו חכמינו ז"ל במסכת שבת (ק"ח ע"א) דנבילה עדיפא מנהרגה בידי אדם, ומכל שכן נטרפה על ידי חיות, ומשל לשנים שנתחייבו מיתה, אחד הרגו מלך, ואחד הרגו אספקליטור. זה שהרגו מלך חשוב טפי, והכי נמי נבילה עדיפא שהרגה מלך, ע"ש.

ואם כן זה המעורר אהבה של מעלה, גרוע משארי חייבי מיתה בידי שמים שיהרגם מלך, והוא גרוע שיהיה טרף לצבאות ואילות.

אנו מושבעים שלא למרוד במלכיות אלא נקבל עולם באהבה

מצות עשה לרשת ארץ ישראל ולא לעזבה ביד גוים ולא להניחה שממה שנאמר והורשתם את יושבי הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה וכן מצוה לדורות לשבת בא"י עד היום בזמן הגלות.

וזהו אף שהיא מצוה גמורה לא יבוא במנין בשום פנים, שלא יבוא למנין שום מצוה אלא מה שיש כח ביד אנושי לקיים, אבל מצוה שצריך עזר אלקי ונבואה לא יבא למנין, ולא מצינו מצוה שיהי' אדם נביא או בעל רוח הקודש אף שהנבואה שורש גדול בדת ישראל, והיאך יצוה לנו הא-ל ב"ה מצוה שאין בידינו לקיים אותה אם לא בעזר אלקי ובאותות ומופתים כנראה ממלחמות יהושע שהי' כמה אותות ומופתים בשמים ובארץ וכן בכל המלחמות, ומצוה כזאת לא יבוא למנין באין פנים.

ואסור לנו לעשות שום מלחמה וכיבוש אם לא על פי הנביא, ומצוה התלויה בנבואה לא יבוא למנין, אלא שכל פסוקים האלה הם לשעתן לזמן יהושע שהנביא צוה להם על פי השם ב"ה שילכו למלחמה ויכבשו את הארץ והבטיח אותם שיצליחו בכל מעשיהם וכל זה לזמן יהושע.

ואדרבה אנו מושבעין שלא ימרדו במלכיות אלא נקבל באהבה עד בוא יבוא משיח צדקנו, וזה לא יהי' בדרך הטבע אלא בכמה אותות ומופתים משונים ונפלאות, וזה לא יבוא במנין המצות כי המצות נתנו לבשר ודם ולא לנביאים המשנים הטבע אלא לכל ישראל בשוה וכן הסכימו התוספות. (הגה"ק רבי יצחק אייזיק מקאמארנא, אוצר החיים - בסוף מצות שלא באו למנין)

עמידת גזירת הגלות ע"י הג' שבועות

פי' כאשר הש"י גזר הגלות על ישראל, והגלות הזה אינו לפי הסדר שראוי להיות בעולם, כי לא תמצא שהאומה יהי' גולה ויהי' יושבים בתוך ארץ אומה אחרת, רק כל אומה ואומה היא תחת רשותה, והש"י גזר הגלות על ישראל והגלות הזה אינו לפי סדר הראוי שיהיה בעולם, ולפיכך היה הש"י גוזר קיום על גלותם. ואם לא היתה הגזירה הזאת על דבר שהוא כנגד הסדר, אין לו קיום כי הסדר גובר עליו.

ומפני זה היו ג' שבועות, כלומר ג' גזירות, האחד שלא יהיו בטול אל הגלות עצמו, ולא יהיה תוספת, ולא יהיו לו גרעון, הרי ג' גזירות שבזה הגלות עומד על ענין הראשון. כי מה שלא

יעלו בחומה דבר זה הוא שיהיו גורעים הגלות, כאשר הגלות הוא הפירוד, והם יעלו בחומה בקבוץ לארץ הרי דבר זה נחשב גרעון לגלות, ושלא ישתעבדו בהם יותר מדאי הוא תוספת גלות, ושלא ימרדו דבר זה נגד הגלות עצמו כאשר ימרדו באומות ולא יקבלו עול שלהם עליהן אין כאן גלות. הרי לך ג' דברים אלו הם עמידת הגלות...

והבן הדברים האלו מאד ואין ספק שהשנוי בזה הוא דבר מסוכן מאד מאד.

(חדושי אגדות למהר"ל כתובות ק"א א')

אנו צריכים לקבל עול האומות באהבה

כשהקב"ה מוסר את ישראל ביד איזה אומה צריך להכניע לה ולקבל באהבה. ומזה ישימו לב לדרוש ה' בכל לב וזו"ש והעם לא שב עד המכה ואת ה' צבאות לא דרשו (ישעיה ט, יב). וזה היה סיבת חורבן הבית וגלותו שלא שמעו בקול ירמיה להכניע למלך בבל (כמ"ש ירמיה כז, יב) וכן בית השני חרב ע"י רשעת הפריצים שלא שמעו לקול החכמים להכניע להרומיים כמ"ש (גיטין נ"ו) ובספר יוסיפון, וכ"ש מלכי חסד שאנחנו חוסים כעת תחת צל כנפי חסדים אנו צריכים לקבל עולם עלינו באהבה ולהתפלל עבור שלומם כמו שהיו עושים גם בזמן הבית כמ"ש (עזרא ו') די להוון מקרבין כו' ומצליין לחיי מלכא ובנוהי, וכמ"ש במד' שיר השירים רבה ע"פ השבעתי אתכם בנות ירושלים שהשביע הקב"ה את ישראל שלא ימרדו על המלכיות.

(אבן שלמה להגר"א)

חייבים ישראל לקיים השבועות אף שאומות לא יקיימו שבועתם

לכדר' יוסי בר חנינא דאמר ג' שבועות הללו למה אחת שלא יעלו ישראל בחומה ואחת שהשביע הקב"ה את ישראל שלא ימרדו באומות העולם ואחת שהשביע הקב"ה את אומות העולם שלא ישתעבדו בהן בישראל יותר מדאי.

והיה נראה להדמות זה לב' שנשבעו זה לזה ועבר אחד מהם על השבועה הב' פטור כמ"ש בי"ד סי' רל"ו ס"ו וכתב שם הבאה"ט ס"ק קי"א כשבועת אברהם לאבימלך ואח"כ עברו הפלשתים על השבועה ונפטרו גם ישראל משבועתם ונלחם שמשון עמהם יע"ש, ה"נ אם אומות העולם עברו על השבועה שנשבעו בישראל יותר מדאי אם ישראל פוטרים עצמם משבועתם שלא למרוד באומות העולם לפרוק עול מלכיות מעליהם.

אך כיון שהקב"ה השבע השביע את בני ישראל ואת האומות ובידו ליפרע למי שעובר על שבועתו אפילו שהאחד עבר על שבועתו השני חייב לקיים שבועתו, ועוד שאין תלויים זה בזה דהכא יכול האחד לקיים שבועתו בלא חבירו שלא בשביל שהאחר עשה שלא כהוגן הותר השני לעשות כמוהו בדבר שיכול לקיים, וכמו שמתבאר ממ"ש בי"ד שם.

ועוד דאמרינן בסמוך אמר רבי אלעזר א"ל הקב"ה לישראל אם אתם מקיימין את השבועה מוטב ואם לאו אני מתיר את בשרכם כצבאות וכאילות השדה, שנראה דעת עליון המשביע שחייבים ישראל לקיים השבועה הזאת אף שאומות העולם לא יקיימו שבועתם, כי לא דמי המושבע מפי אל דעות למושבע מבשר ודם ואין כאן משום הוא עשה שלא כהוגן אף אני אעשה זאת. (רבי יצחק בן הגה"ק רבי חיים פאלאג'י בספרו יפה תלמוד כתובות קיא, א).

מורא שמים על ישראל שלא למרוד באומות

והנה אחז"ל על פסוק "אם לא כי צורם מכרם וה' הסגירם" שהקב"ה אמר לאברהם שיברור לבניו גלות ועול מלכיות כדי להצילם מגהינם וזה הוא וה' הסגירם, ואחז"ל (בסוף כתובות) על פסוק והשבעתי אתכם שהשביע את ישראל שלא יעלו בחומה שלא ימרדו באומות עד

שיבא הזמן וקול התור נשמע בארצינו לאמר לאסורים צאו ולאשר בחשך הגלו. וגם אחז"ל (ב"ב) על פסוק ונוגשיך צדקה שכל המסים וארנוניות שנותנים ישראל לאוה"ע נחשב להם למצות צדקה לה' וכו'.

מעתה לישראל עם ה' המאמינים באמונה שלימה שתורה שבכתב ושבע"פ המצויה עתה בידינו הכל מה' היא, ומאתו יצאו הדברים, גם אם יבוא זמן שיתרבו ויגדלו ויעצמו ישראל בגולה בכמות שיהיה עם רב, ובאיכות שיהיה להם עושר עצום וגם יהיו מלומדי מלחמה באופן אשר ידעו בבירור שאם ילחמו עם מלכיהם אשר המה תחת ידם, בלי ספק שיצליחו וינצחו אותו, עם כל זה מורא שמים עליהם ויראת ה' על פניהם לבלתי ירים איש את ידו ואת רגלו נגד אדוניהם, כי שלמה הזהיר שלישים לבלתי עשות זאת "ירא את ה' בני ומלך, ועם שונים אל תתערב", "אני פי מלך שמור על דברת שבועות אלקים", "השבעתי אתכם בנות ירושלים אם תעירו ואם תעוררו", מעתה הם עובדים למלכיהם ונותנים להם מסים כימי קדם, הגם שיש כח בידם להשתחרר מהם. (משכיל אל דל להגה"ק רבי הלל קאלאמייער זצ"ל)

לא ישלחו הצדיקים בעולתה ידיהם

כי לא ינוח שבט הרשע וכו' (תהלים קכה) נראה בדברי רז"ל על פסוק השבעתי אתכם שנשבע הקב"ה לישראל שלא ימרדו באומות לעולם בעודם בגלות, ולזה אמר לא ינוח הנחה תדירית שבט הרשע, היא שבט אומות העולם, על גורל הצדיקים שהם ישראל, כי אם שולטים בהם לזמנים רחוקים באיזה גזירה, ועשה הקב"ה כן כדי שישמרו ישראל שבועתו, וזהו למען לא ישלחו הצדיקים בעולתה ידיהם שאם יגבירו עליהם מאד ימרדו.

(תהלות ה' לרבי אליהו הכהן בעל השבט מוסר)

לא נבקש ארצנו המוחזקת לנו

לזה נצפה לגאולה שלימה מהרה, שיסורו מאיתנו כל המעיקים ומסירים מעבודתו יתעלה, ובין יגאלנו ויגדלנו בחדו (לא בצדקתינו) וינטלנו וינשאנו כימי עולם, בין יניחנו עוד אלפי שנים בגולה חלילה, לא נמירהו בשביל כך, לא נסוג אחור לבנו, חלילה לנו זרע ישראל המקודש במעמד הר סיני, ה' האמירנו לגוי אחד בארץ הוא עשנו ולו אנחנו, וזולתו לא ידענו, בלתי לא הכרנו, ומבלעדיו אין אלהים, גם לא נבקש אפילו ארצנו המוחזקת לנו, לא בחיל ולא בכח, וכבר אנו מושבעים שלא לעלות בחומה, ושלא נמרוד במלכות והתירו חז"ל בשרנו כצבאות, אם נלך בגדולות ונפלאות, עינינו אל ה' אלקינו עד שירחמנו וישיב שביטנו כימי צאתנו מארץ מצרים יראנו נפלאות בימינו נצח נוראות. (ספר השימוש לרבינו הגריעב"ץ דף ס"ו ע"ב)

השבועה כבר רמוזה בתורה שאם נחטא נגלה מהארץ

השבעתי אתכם בנות ירושלים. מקרא זה כפול ומשולש, ואמרינן שלהי כתובות ג' שבועות השביע הקב"ה את ישראל, שלא יעלו בחומה כו'. וצריך ביאור היכן מצינו שבועה זו רמוזה בתורה, ונראה שהרי מושבעין אנחנו בהר סיני על כל התורה כולה ובכללם דברי הברית שבתורה ושבמשנה תורה, ושם מפורש שבאם יעברו אזי יגלו מארצם, ומצא אותנו כל האלות א"כ ע"כ צריכין אנחנו לקבל הגלות.

(ספר שיר חדש להגאון רבי דוב טריביש זצ"ל)

מח"ס רביד הזהב עה"ת רישא דבי"ד רבא בימי הגר"א מווילנא זיע"א

אין אנו רשאים לעשות שום פעולה לבא אל המנוחה ואל הנחלה

וגם נאמין באמונה שלימה במצוה הכתובה בכתב הקודש ירא ד' בני ומלך ועם שונים אל תתערב ובמה שאמרו חז"ל א' מן השבועות שהשביע הקב"ה את ישראל, שלא ימרדו באומות העולם ואין אנחנו רשאים לעשות שום פעולה לבא אל המנוחה ואל הנחלה, וגם אם יהי' לנו כפלים כיוצאי מצרים שלופי חרב מלומדי מלחמה אין אנחנו רשאים (לעשות שום פעולה לבא אל המנוחה ואל הנחלה) לעלות ולכבוש ארץ ישראל, כי אם נשמור ונצפה עד שיחפוץ הקב"ה לגאלינו ולהביאנו אל נחלת אבותינו, ויראו כל העמים כי ד' צבאות גואלינו ובכל מקומות מושבותינו נקיים גם דברי הנביא "ודרשו את שלום העיר" ודברי המשנה הוי מתפלל בשלומה של מלכות, ועבדים אנחנו למלכים ושרים אשר בארצות ממלכתם נשב, ולא נתערב עם שונים, ולא עם פריצי בני עמינו המחבלים כרם ד' צבאות, ואנחנו בה' נעלוזה ונשמח בדברי תורתו הקדושה ובמצותיו וחוקותיו, עליהם נמסור נפשינו כאשר עשו אבותינו, כי מוצאיהם מצאו חיים ופיקו רצון מד'.

(שו"ת ריב"א סימן א' - מאגרת שנשלחה לגאון המחבר צוק"ל)

הבעיטה בגזירת הגלות היא מינות וכפירה

וכבר הבאתי דברי המהר"ל והמהרא"ג דאף בעת שהאומות ח"ו ממיתין במיתות משונות ר"ל ובעיניי קשים ה' ישמרנו, גם אז אסור לעבור על השבועה והוא ביהרג ואל יעבור, שאינו תלוי כלל בשבועות האומות, וגם מבלעדי אסור השבועה יש בזה מינות וכפירה ר"ל, אלא שהקב"ה הטיל על ע"ז חומר העונש של שבועה אף אם אינו שבועה לדינא מחמת חומר הענין כי נורא הוא. ומי לא יירא ולא יפחד להתיר לעשות איזו פעולה כל דהו בזה, אלא מין ואפיקורס ר"ל שלא שם לבו לדברי ה' הנאמרים בקראי ובדברי חז"ל והראשונים. השי"ת ירחם שלא נלכד ח"ו בשחיתותם ויוציאו במהרה, מאפילה לאורה.

(ויאל משה מאמר א' סי' ע"ט)

צריך למסור הנפש שלא לעבור על השבועות

ומה שאמרו רבנן השביעם בדורו של שמד, כי לא די שהשביעם במילה, כי המילה אינו רק שפיכת דמים בלבד, אבל הגלות היו מייסרין אותו ביסורים משונים וקשים מאוד. ולכך אמר שהשביעם בדורו של שמד, שהיו מסרקין את בשרם במסריקות ברזל, ולכך השביעם בדורו של שמד. ואם תאמר, דורו של שמד עצמן במה השביעם שלא ישנו. ואין זה קשיא, כי פירוש 'בדורו של שמד' היינו במדה שהיה לדורו של שמד, שהיו דביקים בה דורו של שמד, ובאותה מדה השביע אותם שלא ישנו בענין הגלות. כי דורו של שמד, אף על גב שהגיע להם המיתה בגלות, לא היו משנים. ועוד פירוש 'בדורו של שמד', רוצה לומר אף אם יהיו רוצים להמית אותם בעיני קשה, לא יהיו יוצאים ולא יהיו משנים בזה, וכן הפירוש אצל כל אחד ואחד, ויש להבין זה.

(מהר"ל מפראג)

הושבענו שלא לצאת מהגלות מעצמינו, ועל כן מתפללים שה' יושיענו א-ל למושעות. רבש"ע היה אתה לנו למושעות מהגלות כי בד' שבועות השבעתנו שלא נעשה בעצמינו דבר לדחוק הקץ, רק לצפות לישועה.

(מתוך פי' מטה לוי - הובא גם בסידור בית יעקב להגריעב"ץ)

אם ידחקו הקץ בתפילה ותבוא הגאולה קודם זמנה, תהיה עם הרבה מקטרגים ויסורים

הנה הקב"ה השביע את ישראל שלא ידחקו את הקץ, כי דבר הבא בעתו ובזמנו כבר נתלכב הדבר תוך הטבע ואין מונע ואין שטן ופגע רע לכן בא יבא הדבר ההוא בנחת ולא בצער, משא"כ אם ידחקו הקץ דהיינו שירבו בתפלה אף כי א-ל כביר לא ימאס ויבא הגאולה קודם זמנו יהיו הרבה מקטרגים ויהיה הדבר ההוא בהרבה צער ויסורין. (ערבי נחל פרשת תולדות)

מן השמים השיבו לאנשי פורטוגל שלא לעבור על השבועה אף במקום גזירת שמד

והקדוש ר' אברהם גאלאנטי צוק"ל הביא בספרו זכות אבות על מס' אבות מעשה רב. וזלה"ק על המשנה דאל תתוודע לרשות כלומר להשביע השבעות כנגדם ולמרוד באומות ולצאת למלחמה כנגדם כמו שהעלו על לב אנשי פורטוגאל ורצו להרים ראש להרגם וללכוד המלוכה והי' שם זקן אחד ושאל ע"י שם אחד והשיבוהו "אם תעירו ואם תעוררו" וכמו שפירשו ז"ל ג' שבועות השביע הקב"ה את ישראל, ואחד מהם שלא ימרדו בהקב"ה, ופלא בעיני הלשון שכתב בהשבועה שלא ימרדו בהקב"ה ולא מצאנו לשון זה בשום מקום, וצ"ל הכוונה דאם עוברין על אלו השבועות הוי מרידה בהקב"ה. והנה אנשי פורטוגאל עשו גזירת שמד והרגו במיתות משונות ר"ל כנודע וכפי הנראה מאותה המעשה שבס' הנ"ל שהי' בכוחם להרגם וללכוד המלוכה ולהנצל מכל אלה ואעפ"כ השיבו מן השמים שלא לעבור על השבועה. (ויאל משה מאמר ג' שבועות סי' ע"ה באמצע)

הגלות הרביעי דומה לקדחת רביעית, שאם אדם ירצה לגרשו יתגבר יותר

ודע כי הגלות המר הרביעי הזה דומה לחולה קדחת הרביעית, שאם ירצה האדם לגרשו ולסלקו מעליו קודם שפעל פעולתו ב' או ג' פעמים אז יתגרה בו יותר ויכביד עליו, כך אין לקדם הגאולה טרם זמנו (כמבואר בגמ' כתובות קיא.) (ספר החיים לאחיו של המהר"ל מפראג)

אם יעברו ישראל על השבועה הקב"ה יתיר לאומות להשתעבד בישראל יותר מדאי

הקב"ה אומר לכנס"י המכונים בשם בנות ירושלים אני משביע אתכם בצבאות או באילות השדה, אם תעירו ואם תעוררו את האהבה וגו', איתא בגמ' כתובות אמר רבי אלעזר שתי שבועות השביע הקב"ה את ישראל שלא ידחקו את הקץ ושלא ימרדו באומות ועוד שבועה שלישית השביע את האומות שלא ישתעבדו בישראל יותר מדאי, וא"כ אם יעברו ישראל את שבועתם וידחקו את הקץ, הקב"ה יתיר להאומות שבועתם להשתעבד בישראל אף יותר מדאי ואני מתיר את ברסכם להאומות שאני מתיר להם את שבועתם וברסכם יהיו הפקר להם כצבאות או כאילות השדה ע"כ אל תעירו ואל תעוררו את אהבת הקץ ער שתחפץ הכנס"י לעשות תשובה גמורה מאהבה. (אלשיך הק' בפירושו על שיה"ש ב' ד')

אם היו משכילים ללכת בדרכו של יעקב שלא להתגרות אף שנדמה שמצד צדקת ישראל ורשעת הגוים כבר הגיע זמן הגאולה אין לעבור על השבועות מכיון שהקץ לא נגלה

אך הפירוש שלא יעלו בחומה, היינו אף שיעלה על דעתם שהם ראויים לגאולה וכמו שאמרו (פסחים פ"ז). אני חומה זו תורה וכו', וכן נדרש (שהש"ר פ' ח') אם חומה הוא זה אברהם וכו' אם מעמיד הוא דברים כחומה וכו' אני חומה וכו' ואעמיד מעשים טובים כחומה. וזהו שלא יעלו בחומה שלא ירצו דוקא לעלות בכח החומה אפילו כשיראו שהם ראויים ויש להם תורה ומעשים טובים כחומה על זה היתה השבועה שלא יעלו בחומה. ושלא ימרדו באומות העולם, היינו גם כן כשיראו שכבר גדלה רשעת הגוים עד שראויים להגאל על ידי זה על זה בא השבועה שכיון שהקץ לא נגלה וכל זמן שלא עלה ברצונו אין אתנו יודע אם ראויים לגאולה מצידי כנ"ל. וכן אם נתמלא סאתם של האומות העולם שאין הקדוש ברוך הוא נפרע מן האומות עד שעת שילוחה (כמ"ש סוטה ט'). (פרי צדיק פר' ואתחנן אות א')

לשון הפסוק בשבועות כפול – תעירו ותעוררו, מפני התגברות היצר להסית בדבר

וכבר פירשנו בזה הפסוק השבעתי אתכם וגו' אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ והא דנקט לשון כפול תעירו ותעוררו היינו שמתגבר עליו להסיתו ומ"ש עד שתחפץ והא דנקט לשון כפול תעירו ותעוררו היינו שמתגבר עליו להסיתו.

כל ישראל שלא עלו עם עזרא, הוא מפני שלא אבו לדחוק הקץ

ומה שלא עלו כל ישראל עם עזרא מבבל אף אם תאמר שהי' רשיונו של כורש כאשר לארצו לא אבו שאר שבטים לעלות שלא אבו לדחוק את הקץ. (ספר הגאולה להרמב"ן)

הפורקים מעצמם עול השבועות הם הם האוכלים ושומחים בתשעה באב

שוא לכם משכימי קום וגו'. נ"ל כי אמרו חז"ל שלש שבועות השביע הקב"ה את ישראל ואחת מהן שלא ידחקו את הקץ, ולכאורה אינו מובן מה דחיקת הקץ. ופרש"י ג"כ אינו מובן דמה הוא הגבול של בקשת רחמים.

אבל נ"ל דדחיקת הקץ היינו כעין דוחק את השעה כמו שהי' בש"צ ימ"ש וזכרו שר"י שלא יאחזו עצמן בהבל קודם ביאתו ויאמרו שזה הוא רק מי שיקבץ הגליות ויבנה ביהמ"ק יאמינו בו, וז"ב לדעתו.

כי הרשעים המקדימין בהבל הם גרמו אריכות הגלות בהרשיעם להרבה מישראל מאוד מאוד אבל למה זה וכו'.

והנה השכמה עד"מ כמו הקדמה כמו וישכם אברהם בבוקר זריזין מקדימין, והיינו שוא לכם משכימי קום ר"ל שהם משכימין הקום הרומוז על הגאולה קום בתולת ישראל בשקר ובהבל קודם זמנו ועי"ז בעוה"ר מאחרי שבת כי מאריכין הגלות.

אוכלי לחם העצבים, כי בט' באב שהכל מתענין ומתאבלין ועצבין על החורבן הם אוכלים ושומחים כידוע, ושמה יאמרו הרשעים כי בזה מעוררין ישראל מהסיח דעתם מהגאולה, לזה אמר כן יתן הגאולה באמת לידידו ישראל שנה בעת שהם ישינים ומסיחים דעתם כאמור ז"ל ואתם הרשעים מה לכם והבן, כי זה רמז אמיתי שרמז דוד המלך ע"ה ברוח קדשו.

(תפלה למשה קכ"ז להגה"ק בעל ישמח משה זצוק"ל)

אסור למרוד באומות, אלא צריך להכיר להם טובה על שאנו חוסים בצילם, ולהכנע לפניהם

אני פי מלך שמור ועל דברת שבועת אלקים (קהלת ח' ב'). היינו מלכי אומות שאנו חוסים תחת צל כנפי חסדם, ולא נמרוד בהם ח"ו, כי הוא יתברך השביענו, כדאיתא בפרק בתרא דכתובות (ק"א ע"א) שהשביע הקב"ה לישראל שלא ימרדו באומות, וזהו ועל דברת שבועת אלקים, שהשביע אותנו שלא נמרוד בהם חלילה, אדרבה, מחוייבים אנחנו לזכור ולהזכיר לבבינו את אמרי חכמינו ז"ל המסולאים והיקרים מפז 'מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיע' (ברכות נ"ח ע"א), ולהכיר טובה וחסד למלכי האומות ירום הודם בהכנעה גמורה, בישרת לבב ובכל אשר לאל ידינו. (מהרא"ל צינץ מפלאצק זצוק"ל בספרו מלא העומר)

אנו מושבעים שלא להרבות בתחנונים יותר מדאי על הגאולה, וכשראה יצחק את ישראל בגלות אדום שמח, שגלות מכפרת עוון

וכתב בעל שערי אורה ז"ל על ויאהב יצחק את עשו אמר וכי צדיק גמור כיצחק שאין השכינה נפרדת ממנו אפילו שעה אחת היה אוהב לרשע כעשו, אלא פרק גדול מסודות התורה הוא, דע כי יצחק אבינו ז"ל צפה כל העתיד להיות וצפה וראה כל בני יעקב חוטאים ומכעיסין לפני ה' ויירשו דיני גיהנום, וכשראה ישראל בגלות עשו שמח שגלות מכפרת עוון, ואהב צרות עשו ללמד על ישראל חובה כדי לגמור עליהן הדין בגלותו בעולם הזה ולא יהיו נצודים בדיני גיהנום, וזהו כי ציד בפיו הצייד שהיו נצודים בגיהנום בא לפיו של עשו לזה שמח, והאריך שם בשער חמישי. ועם זה נבין מה שאמרו ז"ל תחת אדום ולא תחת ישמעאל והלא הוא ישמעאל משלושים וחמש שרים ימיניים ואדום הוא משלושים וחמש שרים שמאליים והוא יותר קשה ויותר אכזרי איך יאמר תחת אדום, אלא סוד הענין הוא שיצחק הוא כובש מדת הגבורה בחוזקה לכך בחר במדה זו לעמוד כנגדה לרחם על בניו כמו שאמרו ז"ל (שבת פ"ט:) על פסוק (ישעיה ס"ג, ט"ז) כי אברהם לא ידענו וגו', לזה אמר תחת אדום שאם יתגברו עלינו יעמוד כנגדם כי לזה בחר במדה זו אבל לא תחת ישמעאל לפי ששם מדתו של אברהם ואברהם לא ידענו ואם יראה בני ישמעאל מתגברים עלינו לא יעמוד כנגדם לפי שהוא התפלל עליו ואמר לו ישמעאל יחיה לפניך.

גזירת מלך היא להיותינו גולים מארצינו, ואין לנו חטא על ישיבתינו בחוץ לארץ

אבל נשא אשה ושהה עמה י' שנים ולא ילדה אפילו אמרה דיירנא בהדיה לא שבקינן ליה וכו', ומדלא קא משני כי קתני מילתא דאיתיה בין בארץ בין בחוצה לארץ, ונשא אשה ושהה עמה, בחוצה לארץ ליתה, ש"מ דאיתיה אפילו בחוצה לארץ, ולא אמרינן עון חוצה לארץ גרים לה שהן עקורין וכדגר' ללמדך שאין ישיבת חוצה לארץ עולה לו מן המנין ולפיכך חלה הוא וכו', חדא דהשתא ליכא עון דח"ל דהקב"ה במימריה הוא דעבד, ועד אברהם שאני שלא הבטיחו לבנים אלא בארץ וכו'. (ספר העיטור ח"ב אות מ' מרד סוף שער ג') דהקב"ה במימרי' הוא דעביד כו', ר"ל כי גזירת מלך עלינו להיותינו גולים מארצינו ואין לנו חטא בזה על ישיבתינו בחו"ל, ועי' באו"ז סי' תרנ"ג אות ה' דלא כ"כ. (פ"י שער החדש על ספר העיטור אות ל"ג שם)

אותם שדחקו את הקץ עברו ונענשו אלא יש להתפלל על שלום העיר שהגלו בה

טפשים מתעתעים וכו' המשתמשים בהשבעות וקבלה מעשית, פתאום עברו ונענשו, אע"פ שהיתה כוונתם לטובה, ולא עברו תורות, לא נתקו מוסרות, מ"מ עברו על השבועה שהשביע הקב"ה את ישראל שלא ידחקו את הקץ, הן המה היו לצור מכשול ולאבן נגף לבני ישראל, לעורר עליהם קנאת ושנאת האומות, ולהרחיק מהם השגחת השי"ת הנפלאה אשר לא סרה להראות כחה בגלות החל הזה, להקים על סלע רגלינו נגד כל הקמים עלינו בכל דור ודור לכלותינו והקב"ה מצילנו, ואיך יתכן לחבוש להתיר עצמו לכבוש המלכות ע"פ עצת נפתלים נמהרה, יועצי עצה נבערה, על אלה הכתות והדומים נאמר ומן המשכילים יכשלו לצרוף בהם וגו' כי עוד למועד, ואשרי המאמינים בני המאמינים בני אברהם יצחק ויעקב ולא יחישו, לא יהרסו לעלות בחומה, את שלום העיר אשר הגלו שמה ידרשו, ויחלו את פני ד' להשיב שבותם, לא יתנו דמי לו יתחננו ויבקשו, ונעתר להם ורפאם לקבץ נדחיהם אחד באחד יגשו להביאם אל הארץ אשר נשבע, אשרי המחכה ויגיע, כן נזכה בב"א מעמל נפשנו נראה נשבע.

(הגאון רבי יעקב עמדין זצוק"ל בספרו מגדל עוז, עליית הטבע)

הדוחקים השעה לצאת מן הגלות מיתתם ע"י טרף חיות השדה, שהיא מיתה יותר גרועה ממיתת המלך לכל חייבי מיתה

ומלכותא דרקי' כעין מלכותא דארעא ומקרא מלא דבר הכתוב השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות או באילות השדה אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ ואחז"ל שלהי כתובות שהקב"ה השביע את ישראל שלא לדחוק הקץ ומחוייבים אנחנו רק להזמין עצמינו להיות ראויים להגאל אבל לא לעורר האהבה ולדחוק הקץ בכח, - וה"נ כל נביא יחיד שראוי להשראת השכינה בכלל שבועה שלא לעורר ולדחוק שתשרה עליו שכינה, וברוך בן נרי' התלונן יגעתי באנחתי ומנוחה לא מצאתי, שלא התנבא, ובאת התשובה אשר בניתי אני הורס וגו' ואת תבקש לך גדולות אל תבקש [ירמיה מ"ה ורש"י שם]... והנה שבועה הנ"ל היא גזירה נחרצה בצבאות או באילות השדה ולא קנס מיתה סתם אלא החמיר עליו בטריפות חיות השדה. ואחז"ל במס' שבת (ק"ח.) דנבלה עדיפא מנהרגה בידי אדם ומכש"כ נטרפה ע"י חי' ומשל לשנים שנתחייבו מיתה א' הרגו מלך וא' הרגו אספקליטור, זה שהרגו מלך חשוב טפי, וה"נ נבלה עדיפא שהרגה מלך ע"ש. וא"כ זה המעורר האהבה שלמעלה גרע משארי חייבי מיתה בידי שמים שיהרגם מלך, והוא גרוע שיהי' טרף לצבאות ואילות. והן הנה דברי מדרש הנ"ל ת"ח שאין בו דיעה דבר הלמד מענינו דמיירי מת"ח גדול ומופלג וראוי לרה"ק, והוא דוחק לעורר האהבה ואינו לומד ממרע"ה שלא נכנס בלי קריאה, וזה הת"ח דוחק השעה בזה לכאורה הוא חייב מיתה כדכתיב אחת דתו להמית, אלא שנבלה טובה ממנו, שהוא טרף בפי חיות היער ויהרגו אספקליטור ולא המלך.

(דרשות חתם סופר דף קנ"ב דרוש לו' אדר"ש פר' ויקרא תקפ"ו)

אף ארץ ישראל המוחזקת לנו אסור לבקש בכח ולמרוד באומות אלא יש לצפות לגאולה

כי אמנם אנו לא ישמע על פינו דבר הגדולה והעושר והכבוד, שנזכה בהם בצדקתינו, הנה כבדו עדיים כל צדקותינו, גם לא לנו לבקש נקמתנו, כי האומות שהרעו לאבותינו כבר נעקרו מן העולם, גם אהבתם גם שנאתם כבר אבדה, והאומות שבדורינו הלא הם מגינים

עלינו בקיום תורתנו ונצטוינו לדרוש שלומם כי בשלומם יהיה לנו שלום, אין עינינו כי אם אל אלקינו עד שיחננו יאר פניו אתנו, ויעזרנו על דבר כבוד שמו בשמירת ברייתו וקיום מצותיו ועשות רצונו בכל לב ובכל נפש, להרבות כבודו להגדיל תורה ולהאדירה כי זה כל חפץ אלו' וחלקו מעולמו... לזה נצפה לגאולה שלימה מהרה, שיסורו מאיתנו כל המעיקים ומסירים מעבודתו יתעלה, ובין גאלנו ויגדלנו בחסדו (לא בצדקתינו) וינטלנו וינשאנו כימי עולם, בין יניחנו עוד אלפי שנים בגולה חלילה, לא נמירהו בשביל כך, לא נסוג אחור לבנו, חלילה לנו זרע ישראל המקודש במעמד הר סיני, ה' האמירנו לגוי אחד בארץ הוא עשנו ולו אנחנו, זולתו לא ידענו, בלתו לא הכרנו, ומבלעדיו אין אלהים, גם לא נבקש אפילו ארצנו המוחזקת לנו, לא בחיל ולא בכח, וכבר אנו מושבעים שלא לעלות בחומה, ושלא נמרוד במלכות והתירו חז"ל בשרנו כצבאות, אם נלך בגדולות ונפלאות, עינינו אל ה' אלקינו עד שירחמנו וישיב שבייתנו כימי צאתנו מארץ מצרים יראנו נפלאות בימינו נצח נוראות.

(ספר השימוש לרבינו הגריעב"ץ זיע"א דף ס"ו ע"ב)

משום גדר השבועה נמשול בעצמינו שלא להתיר כבלי מאסרינו מעצמינו עד עת בא קץ

לא תהיה לנו זאת עוד לפוקה ולמכשול עון, ולהביא דבתנו רעה, כאשר כה עשו סבבו סכלי המונינו הנמהרים, שנפתו ונסתו איזה פעמים במשיחים כוזבים, והיינו חרפה לשכנינו, אשר חרשו עקבות משיחנו, בשביל שוטים שקלקלו, בהדי הוצא לקי כרבא, לכן גדר גדול גדרנו בעדינו להזהר בעצמנו, ולמשול ברוחנו, בל ימשול בנו החשק אל החירות, שלא למהר להאמין כפתי לכל דבר, המאמין לא יחיש ולא יעורר את האהבה עד שתחפץ, אם רוח המושל והשלטון יעלה עלינו מקומנו לא נניח, גם כי נשב בחושך הגלות ימים רבים מאד, ה' אור לנו, נר לרגלנו דברו ואור לנתיבתנו, לא נבקש להתפתח מכבלי מאסרנו מעצמינו עד בוא דברו יתעלה ישלח מלך ויתירנו מושל עמים ומוכיח לאומים עצומים ויפתחנו.

(ספר השימוש לרבינו הגריעב"ץ זיע"א דף ע"ו ע"ב)

אף כשישראל ישנים בגלות יש להם להיות עיניהם פתוחה לראות הצרות שיהיו להם אם יקומו קודם הזמן

והכי פירושו השבעתי אתכם שאתם בנות ירושלים, שהייתם דרים בירושלים, ועתה יצאתם מפוזרים במקום צבאות ובמקום אילות השדה, ואפשר שלכן הותיר פה מלת השדה... ביען שכוונתו פה על הצבאים הרצים ממקום למקום, אשר שכונתם הם בהרים ובחורבות ובמקומות בלתי נושבות, ועם כל זה השבעתי אתכם שלא תעירו לקום קודם הקץ, גם שלא תעוררו מלך או שר עמכם שיקום עמכם, ולכן אמר אם תעירו רוצה לומר אם תעירו עצמכם לקום, או אם תעוררו על ידי אחר עמכם.

ואם נרצה לומר כי השבועה קאי על מלת בצבאות ובאילות שהשיעם בהם, יהיה הכוונה לפי שהצבאים כשהם ישנים עינם אחת פתוחה ועינם אחת סתומה, והאילות כשרצים מסתכלים לאחריהם... לפיכך נשבעו בהם, כדי שאפילו כשהם ישנים יהיה עיניהם פתוחה, ויסתכלו לאחוריהם לראות הרעה שימשך אליהם אם יקומו קודם הזמן, למען לא יעפילו לעלות קודם הזמן.

(שר שלום לר' שמואל אריפול שה"ש ב' ז')

עצה להגאל ע"י שיהיו אגודה אחת, אלא שהגלות גורם הפירוד

ובמדרש (פ' ויחי) נעשו בני ישראל אגודה אחת התקינו עצמן לגאולה. ובכן יש לומר דכל מה שהתאפק יוסף ולא התודע להם לא ממנו הי', אלא כמו שלא יתכן לדחוק את הקץ למהר את הגאולה קודם הזמן, כן לא הי' יכול להתודע טרם הגיעה העת, ומ"מ אף שאנו מושבעים שלא נדחוק את הקץ שפירש"י (כתובות ק"א). שלא ירבו בתחנונים על כך יותר מדי, עדיין נשארה לנו עצה למהר הגאולה היינו לעשות אגודה אחת וכבמדרש (פ' ויחי) הנ"ל, אך כמעט אין הדבר בידינו כי תוקף הגלות עושה פירוד ואינו מניח להתאחד. (שם משמואל ויגש שנת תרע"ה)

מתנאי ברית בין הבתרים היה שיזכו לארץ ישראל ע"י מה שיקבלו עליהם גלות מצרים

ויאמר לאברהם ידע תדע וגו'. נראה הביאור בזה, כי לא היתה זאת רק נבואה בעלמא שזרעו יהיו גרים בארץ לא להם וגו', רק זה הי' מתנאי הברית, שע"מ כן נכרתה הברית שמתחלה יהיו זרעו גרים בארץ לא להם ועבדום וענו אתם וגו' ורק דור רביעי ישובו הנה, וזהו שהקדים לו הקב"ה זאת מקודם שכרת עמו הברית ואמר לו ידע תדע וגו', כי הברית היא משני הצדדים וצריכים לדעת ולקבל את כל תנאי הברית, וזהו הביאור של ידע תדע וגו' כי צריך אתה לדעת זאת ולקבל שע"מ כן אתה נכנס בברית. וכ"ה להדיא בפירש"י וישלח על פסוק ולא יכלה ארץ מגוריהם ומדרש אגדה מפני יעקב אחיו מפני שטר חוב של גזירת כי גר יהי' זרעך המוטל על זרעו של יצחק אמר אלך לי מכאן אין לי חלק לא במתנה שנתנה לו הארץ הזאת ולא בפרעון השטר ע"כ, הרי דהך כי גר יהי' זרעך וגו' הי' זה בגדר חוב המוטל לפרוע והי' תלוי בירושת הארץ, וכ"ה גם בפירש"י חקת על פסוק כה אמר אחיך ישראל עיי"ש, והיינו כמש"כ דהי' זה מתנאי הברית של ירושת הארץ, ועל כן הי' זה בגדר חוב, וזהו שאמר לו ידע תדע.

אין שום חולק באלו השבועות

והנה זה ודאי שאלו השבועות המה הלכות קבועות בלי שום חולק, שהרי רב יהודה בסוף כתובות (ק"א). שחידש את ההלכה שאף יחיד אסור לעלות, למדו מאלו השבועות, ורבי זירא שחלק על רב יהודה בהלכה זו טרחו שם בגמרא ליישב ולפרש השבועות גם אליביה, אלמא שאי אפשר לומר שיש איזה חולק באלו השבועות, אלא כולי עלמא מודי בהו דהלכתא רבתא נינהו בעונש חמור ומר רחמנא ליצלן, מה שלא מצינו עונש קשה כזה בשום עבירה שבכל התורה כולה.

- פרק ד' -

ד' מדוע נענשו בני אפרים

שעבוד ישראל במצרים החל ביציאת בני אפרים

רבי אליעזר אומר, כל אותן השנים שישבו ישראל במצרים, ישבו בטח ושאנן ושלווה, עד שבא נון מבני בניו של אפרים, ואמר להם נגלה לי הקב"ה להוציא אתכם ממצרים. בני אפרים בגאות לבם שהם מזרע המלכות וגבורי כח במלחמה, לקחו את נשיהם ואת בניהם ויצאו ממצרים, ורדפו המצריים אחריהם והרגו מהם מאתים אלף כולם גבורים, שנאמר

(תהלים ע"ח ט') בני אפרים נושקי רומי קשת הפכו ביום קרב, לא שמרו ברית אלוקים ובתורתו מאנו ללכת וכו'.

(פרקי דרבי אליעזר פרק מ"ז)

עברו על הקץ ועל השבועה

ד"א כי אמר אלוקים זו מלחמת בני אפרים שנא' (דה"א ז') אלה בני אפרים שותלח וכתוב (תהלים ע"ח) בני אפרים נושקי רומי קשת הפכו ביום קרב וגו', מפני שלא שמרו ברית האלוקים ובתורתו מאנו ללכת עברו על הקץ ועל השבועה.

(מכילתא בשלח הקדמה)

השבועה היתה מקובלת ליורדי מצרים

ופירוש השבועה, היינו דכתיב השבעתי אתכם בנות ירושלם אם תעירו וגו', ומפרש הש"ס בכתובות פ' שני דייני וברבה שם, שהשביען שלא ידחקו את הקץ, וכן היה מקובל ליורדי מצרים.

(ברכת הנצי"ב שם)

לא האמינו בה' - עברו על השבועה

רבי אוניא אמר ד' שבועות השביען כנגד ד' דורות שדחקו על הקץ ונכשלו ואלו הן אחד בימי עמרם ואחד בימי דיני ואחד בימי בן כוזבא ואחד בימי שותלח בן אפרים הה"ד (תהלים ע"ח) בני אפרים נושקי רומי קשת ויש אומרים אחד בימי עמרם ואחד בדורו של שמד ואחד בימי בן כוזבא ואחד בימי שותלח בן אפרים שנא' בני אפרים נושקי רומי קשת והן היו מחשבין בשעה שנתגזרה גזרה כשדבר הקב"ה עם אברהם אבינו בין הבתרים ומשנולד יצחק התחיל מה עשו נתקבצו ויצאו למלחמה ונפלו מהן חללים הרבה מפני מה שלא האמינו בה' ולא בטחו בישועתו על שעברו על הקץ ועברו על השבועה. (מדרש רבה שה"ש ב' ז')

היציאה מהגלות בכח הזרוע היא כפירה בה'

שלא האמינו בה', תימא כיון דטעו לחשב את הקץ משנדבר בין הבתרים כדלעיל מאי שלא האמינו כו', אדרבה נראה שהאמינו בדברו ובטחו בישועתו לפי מחשבתם ואין כאן עבירה על הקץ ולא על השבועה רק טעות בעלמא וי"ל שחשבו שהקץ שאמר ה' לאברהם היינו שיארע שיהי' להם כך שיצאו בחזק ידם לא שה' יושיעם "בהשגחתו" ולא בטחו בזה אלא חשבו כי בחרבם וזרועם יושעו דאי הוּו מאמינים בה' לא היו יוצאים עד יתן להם אות ומופת כי מה' היה הדבר... אלא ודאי כי בזרוע בשר חשבו לנצח ולא האמינו בפקידת ה' ותשועתו ולא חששו להשבעתו שלא יתעוררו לצאת עד יהי' חפץ בה' ולכן עברו על הקץ שאחר שלא מצאו חזון מה' היה להם לדעת כי לא הגיע הקץ ויש טעות בחשבונם.

(יפה קול, שם)

עד עת קץ ישבו בהכנעה תחת אומות העולם

וההודעה השנית גלה באמרו בצאת השמש הי' אברהם יושב ומניף עליהם בסודרין שלא ימשול בהם העיט עד שיבא הערב, ר"ל שראה אברהם אורך הגלות הזה וצרותיו העצומות, וחשש אולי בניו יתעוררו לצאת מהגלות קודם זמנו הגדור לפניו ית', כאשר עשו בני אפרים שנבהלו נחפזו לצאת מגלות מצרים קודם הקץ, ואף ה' חרה בהם ויהרוג במשמניהם אוכלסין הרבה. ולזה אמר שאברהם בדעתו קץ הגאולה הי' מפריח את העיט שהוא בן דוד, שלא ירד על הפגרים המורים על המלכיות, עד עת ערב שהוא זמן הגאולה וקץ הגלות, כדכתיב "והי' לעת ערב יהי' אור".

ואין זה ספק שעל זה עצמו אמר שלמה "השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות או באילות השדה, אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ" ואמרו בפ' שני דייני גזירות, אמר ר' יוסי ב"ח ג' שבועות הללו למה, אחת שהשביע הקב"ה את ישראל שלא יעלו בחומה, ואחת שהשביע את ישראל שלא ימרדו באומות העולם, ואחת שהשביע הקב"ה את אומות העולם שלא ישתעבדו בישראל יותר מדאי. וענין המרד באומות העולם הוא, שייסבלו עול גלותם וישבו תחתם עד עת קץ בבוא חליפתם, ועל זה אמר הנביא צפני "לכו חכו לו נאם ה' ליום קומי וגו'" יצוה שיחכו עד עת הקץ, ולא ימרדו לצאת מהגלות קודם העת הגדור לפניו ית', ולכן תמצא כל הטובות והגדולות אשר זכרו הנביאים לזמן הגאולה, שיחכו לאותו זמן הגדור וכו'.

דמכם יהיה מותר לשפוך כצבאות אם תדחקו הקץ

הפעם השלישית השבעתי אתכם, זה שאמרו רז"ל כי בני אפרים יצאו ממצרים קודם שהגיע הקץ וזה ענין "שתחפץ" ונהרגו ועליהם כתוב ויתאבל אפרים אביהם, וענין "כצבאות" כמו שדמיהם מותרים לשפוך כך יהיו דמיכם אם תתעוררו קודם הקץ. (אבן עזרא שה"ש ב' י"ג)

אזהרה לבני"י שלא יטעו כמו בני אפרים שנפלו ביד האומות

השבעתי אתכם, מאמר הנביא שהזהיר להם במצרים שלא ידחקו הקץ כמו שאירע להם, כי בני אפרים דחקו הקץ ויצאו שלשים שנה קודם, כי הם חשבו מיום הגזירה ואין המניין אלא משנולד יצחק דכתיב (בראשית טו, יג): כי גר יהיה זרעך, ולכן השביעם באילות ובצבאות, כי ידוע כי טבע אלו החיות, כי בחודש שנכנסות בלא חשק הולכות בלא דעת בשכורות ואז צדין אותן הציידין, וכן ישראל לא יתעם אלא החשק ויפלו ביד אויביהם, כמו שקרה לבני אפרים שנפלו ביד פלשתים.

לא זכו לתחיה בגאולת מצרים

והראיה על זה כי אותם שיצאו שלשים שנה קודם הזמן והיו ראויים, אלא שרצו לקרב את הקץ קודם זמן ונהרגו, ועל ששמו בפועל לקיים היעוד זכו לתחיה בזמן יחזקאל בבקעת דורא, ומפני שקדמו בזמן שיעבוד שלא הגיע העת לא זכו לתחיה בזמן שהיו ישראל בגאולה והמעלה, אלא כשהתחילו להשתעבד בשיעבוד ככל בזמן יחזקאל.

(בית אלקים מבי"ט - שער היסודות - פרק חמשים)

סיבת כפירתם כי לא יכלו לסבול הצפיה לישועת ה'

והנה החכם המאריך בדרוש חריפות ופלפול, והעם עמא דארעא שומעין ואינם מבינים, רק שומעין קול הברה וממתינים ומצפים עד גמרו, ואז יתחיל לדרוש באגדה, בלי ספק כי מורגלים בעבודת ה', האמונה ובטחון, ההיפך מבני אפרים נושקי רומי קשת הפכו ביום קרב (תהלים ע"ח ט'), ודרשו חז"ל (פרקי דר"א פמ"ז, מובא ברש"י תהלים שם) שהיו ממהירים על הקץ, מה כתיב אחריו, לא שמרו ברית אלקים ובתורתו מאנו ללכת, שע"ז גרמו לכפור בה' מכל וכל, ויצא מהם ירבעם דעליו קאי כל הפרשה כידוע. ולכן כשהחכם יושב ודורש, יושב לשון עכבה, והעם עמא דארעא שומעין, הקב"ה מוחל עונותיהם כנ"ל.

וע"ז הרמז הושמו סימנים לתינוקות בלילה הזה, להרגילם בזאת העבודה להיותם יושבים ומצפים על השולחן, ואין אוכלים עד גמר כל הסדר של פסח, להרגיל בעבודה הנ"ל.

אכן הרשע הזה אין יכול לסבל סבל ההמתנה, לכן שואל לזה האריכות העבודה הזאת למה לכם כ"כ להאריך, וכבר הגיע זמן האכילה. לכן משיבים, "בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים", בזכות ציפיתי לישועה ולא מהרתי הקץ כבני אפרים, "אלו היה" הרשע זה "שם לא הי' נגאל", אלא הי' יוצא לנפשו כבני אפרים. (דרשות חתם סופר ח"ב, דרושים לפסח דף רנ"ח)

לימוד לדורות שלא נעלה מעצמנו כבני אפרים

פקוד יפקוד אתכם והעלה אתכם וגו'. הנה למדם כי לא יעלו בחומה עד בא נביא מהשי"ת ויאמר פקד וכו', וזה לימוד לדורות שלא יעלו מעצמן, ולא כמו שעשו בני אפרים שהקדימו הקץ, וגם אם יאמר להם הנביא שיעלו לארץ אחרת הוא נביא שקר, רק שיאמר שיעלו לארץ אשר נשבע לאבותינו וכמו שהיה במשה רבינו ודו"ק. (משך חכמה פ' ויחי)

לקיחת ממשלה בזמן הגלות הוא כפירה בהשגחה ובגאולה

ומכל שכן בהך שכבר נתבאר שלקיחת גאולה ומלך וממשלה קודם הזמן הוי כפירה בהשגחה, ואף בבני אפרים שלא הי' אלא מחמת טעות שהי' להם חשבון שכבר הגיע הזמן, אף על פי כן כתב עליהם הפסוק כי לא האמינו באלקים. וכבר הבאתי לעיל דברי המהר"ש יפה שכתב הטעם דאף שחשבו שהגיע הזמן, מכל מקום כיון שיש כמה קראי שאף השי"ת הוא הגואל, הוי מה שעושים בעצמם בזה בזרוע בשר נגד האמונה. (ויזאל משה סי' ע"ו)

מתוך שעברו על השבועה כפרו לבסוף בכל התורה כולה

ואיתא במכילתא בני אפרים נושקי רומי קשת וגו' לא שמרו ברית אלקים ובתורתו מאנו ללכת, שעברו על הקץ ועברו על השבועה ועברו על התורה וכו'. ולכאורה הלא לא עברו רק על השבועה של השבעתי אתכם בנות ירושלם אם תעירו וכו' ולמה אמר שעברו כ"כ על הרבה דברים, הלא היו צדיקים גמורים כמו שפירש הרמב"ן הק' שהיו צדיקים גמורים רק שטעו בקצת החשבון, וגם מה אמר ובתורתו מאנו ללכת שלא שמרו את התורה הלא הי' עוד קודם קבלת התורה.

אמנם מי שעובר על שבועה זו של השבעתי אתכם וכו', הסוף הוא שיעבור על כל התורה כולה דכיון שסוברים שיכולים ליטול (גאולה) מעצמם למה צריכים לתוה"ק, ע"כ מעיד הכתוב על בני אפרים אע"פ שהיו צדיקים גמורים רק כיון שעברו על השבועה דומה כאלו עברו על כל התורה כולה, דהסוף הוא כן ממילא אם עוברין על שבועה זו.

(חד"ת למרן מסאטמאר זצוק"ל, פסח תשט"ז)

- פרק ה' -

השלטון בארץ הקודש למי?

ארץ ישראל לא לנו היא עד ביאת גוא"צ

וכן גם בזה בפרשתן שנעשית התנועה מבע"ל פעו"ר שר אנגלי, (וקבלוהו ברצון החברות והאגודות הטמאות), לתת לאחב"י לשבת בארץ ולעשות קאלאניען, אכן על ידי זה יתפקרו

שם כנודע, והארץ לא לנו היא עד ביאת גואל צדק במהרה בימינו. על כן אשמעינן רש"י ברוח קדשו כי זהו יהי' הנסיון בדרא בתראה שיתנו לאחב"י לעשות קאלאניע"ן, אבל באמת לא לנו הוא, כי אם לפוליטיק שלהם, והוא סכנת נפשות שמה בנפש וגוף לההולכים לישב שמה עם בני ביתם כנודע.

עיין בזה"ק (פ' וירא) "וזמינין בני ישמעאל למשלט בארעא קדישא".

הארץ לו היא עתה

ובזכות המילה זכה ישמעאל עתה לארץ ישראל. ומאחר שאין לו פריעה, על כן אף על פי שהארץ לו היא, עתה היא בחורבנה ואינה בנויה, כך נתבאר בזה"ק. (השל"ה הקדוש פרשת לך לך)

בזכות אברהם אבינו ישמעאל בא"י עד יום הגאולה

ואמר דאתא פושקנצא ובלעה, הוא מלכות ישמעאל וכו' ואמר דסליק לא"י וכבשה ויתב שם באילנא דהיינו בזכות אברהם שהבטיחו הקב"ה על ישמעאל והפירתי אותו וגו' ונתתיו לגוי גדול, שאברהם הוא אילנא דחיי ע"ש אם יש בה עץ וע"ש ויטע אשל בבאר שבע, ואמר חזי כמה נפיש זכותיה וחיליה דההוא אילנא דויטע אשל, דעוד זכותיה והבטחתו נטויה ובידו א"י ורוב הגולה עד בוא יום הגאולה בב"י א"ס. (מהרש"א ב"ב ע"ג ע"ב)

ארץ ישראל ניתן לישמעאל כל ימי הגלות

ופירש המהרש"א שזהו ישמעאל לפי שכל טובתו אינה אלא מהגר שהיא נקיבה ומלכות ישמעאל נקרא גלות האחרון וסליק יתב היינו שעלה לארץ ישראל... ואין שום אומה יכולה להזיז משם אף שלוקחין ממנו לפעמים מקומות אחרים מ"מ אינו יכולים ליקח מהם כאילנא דהנה ישמעאל כאשר השליכה אותו הגר תחת אחד השיחים ותיגרם המתרגם תחת חד מאילניה, ושם עשה תשובה ובזכות התשובה שם ישמעאל הובטח מהקב"ה כי לגוי גדול אשימנו וגדול היינו גדול באיכות ובשכר זה ניתן לו א"י כל ימי היותן ישראל בגלות עד ימות המשיח וכו'.

(אמת ליעקב להגאון בעל התיבות ז"ע"א)

זכה ישמעאל להיות ממשלתו על ארץ ישראל

ולדעתי יתכן שהודיע בזה חשיבות המדינה ומעלתה אשר ישכון ישמעאל עליו... וטעם על פני כל אחיו ישכון, שכונת ישמעאל תהיה על חלב מדינה המשובח במעלה הרבה יותר ממדינות כל אחיו והוא ארץ כנען, ככתוב (יחזקאל כ"ז) ארץ זבת חלב ודבש, צבי הוא לכל הארצות, ואמר (ירמיה ג') ארץ חמדה נחלת צבי צבאות גוים. וכולם היו משתוקקים להושיב שם כסא מלכותם, והגרוע שבארץ כנען כגון חברון היה יותר משובח ומעולה על צוען שהיה המשובח במדינת מצרים (רש"י שלח י"ג כ"ב) וישמעאל הוא שזכה להיות ממשלתו על מדינה זו המשובחת, כדאיתא במכדרשב"י (וארא ל"ב א') ההוא זמנא דאתילד ישמעאל בעלמא ואתגזר, מה עבד קב"ה יהב להו חולקא לתתא בארעא קדישא בגין ההוא גזירא דבהון, וזמינין בני ישמעאל למשלט בארעא קדישא כד איהי רוקניא מכלא זמנא סגי, ע"ש. ותבין מה שאמר כאן נפל ולעיל (ט"ז י"ב) אמר ישכון, וידענו שבשנת שע"ד לאלף החמישי הגיעו הישמעאלים להיות אומה שולטת ממשלה כללית בארעא קדישא ואמר במכדרשב"י (יתרו פ"ג א') על פני כל אחיו ישכון כלומר ישוי מדורי' וחולקי' לעילא מכלהו, ע"ש ענין נשגב בזה.

(הכתב והקבלה בראשית סוף פרשת וירא)

והיה המחנה הנשאר בארצות ישמעאל

ויאמר אם יבא עשו אל מחנה הא' אשר בארצו לגזור עליהם שמד והכהו ודאי כנודע ענין השמדות והגרושין שבכל ארצות אדום והי' המחנה הנשאר בארצות ישמעאל לפליטה מן השמדות כי ישמעאל אינם רודפים אחר הדת רק אחר הכסף כנודע בזמננו זה ולכן למד יעקב לזרעו שירבו מוהר ומתן לכל אלו האומות וע"י כן ינוחו מעט מן השמדות וז"ש ויקח מן הבא בידו ר"ל כי אע"פ שישאל באותו זמן יהיו עניים עכ"ז מן המעט שהוא הבא בידו יתנם מנחה לעשו ע"ד איש כמתנת ידו שנאמר על העני וע"י כן יתנהג עמהם באחיה וז"ש לעשו אחיו וכמו שדרשו רז"ל על גער חיות קנה וכו' שנאמר על רומי הרשעה שאינו מתרצה אלא ברצי כסף ומנחה וע"י המתנות וילן שם במנוחה בלילה הוא הגלות הנק' לילה וז"ש וילן שם בלילה ההוא. (עיר וקדיש המקובל רח"ו ז"ל בס' עץ הדעת טוב ריש פר' וישלח)

צריך שלא להעיר את הגוים על בני עמנו בכדי שלא להביאם בסכנה

וכתב הריב"ש בח"ג סימן קע"ח (תר"ב תס"ד), אם היתה ההסכמה גדר לרבים או סייג לתורה ולדבר מצוה אין רשאים להתיר אפי' יסכימו כולם כדאמרין בירושלמי (פ"ו דנדרים) בההוא דאישתבע דלא מרווחא, ולכן ההסכמה שהסכימו שלא לטעון חטים בנמל מפני שהצבור היה בסכנה מפני הישמעאלים שהיו מעלילים שהיו עושים זה לעזר הנכרים, עתה שעברה הסכנה ההוא דומה לחרם דשבטים על מכירת יוסף שהתירוהו הם עצמם כשמצאו יוסף חי, אמנם עדיין נשאר בהיתר זה סכנה אחרת אם מפני טעינת החטים יתייקר השער, וזה יהיה סבה להעיר הישמעאלים על בני עמנו ואין לך עון גדול מזה להביא בני עמנו בסכנה, מלבד גם הנזק המגיע להם בממון מחמת היוקר עכ"ל. (ב"י יו"ד רכ"ח ד"ה ומ"ש בא"ד)

אברהם אבינו סבר שמוטב לסבול עול גלות ישמעאל ולא עול גיהנם

והנה השבתי על דברי אדם אחד הלא מצינו אצל ישמעאל שאמרו המלאכים לפני הש"י זה שעתיד כו' ואתה מעלה לו הבאר ונמצא שידעו אף המחשבה העתידה לבא ע"י בחירת האדם ומכ"ש מחשבה שהיתה כבר שיהיו יודעים, והשבתי לו שגם זה לא ידעו אלא ע"י תפלת אברהם ע"ה שהתפלל לו ישמעאל יחיה לפניך שבוודאי אברהם אבינו ע"ה שהשיג כל התורה והי' נביא וידע שעתיד ישמעאל להרע לישראל אלא שהתפלל על ישמעאל מחמת שבחר לישראל עול גלות ולא גהינם ובאותו תפלה שהתפלל על ישראל הכניס אותו מחשב' אף שעתיד להרע לישראל מוטב שיסבלו עול גלות והתפלל שיחי' ועי"ז ידעו המלאכים אותו המחשבה העתיד' להיות כנ"ל. (נועם אלימלך פר' בהעלותך)

- פרק ו' -

ההכנעה בגלות וקבלת עול גלות

דרך ישראל בגלות בהכנעה בפני האומות

יעקב עצמו קודם לזה גלה חוץ למקום ארץ מגוריו מפני עשו אחיו, ובמקלו, לא בחיל ולא בכח, ועבד במקום גלותו את אחי אמו דל וגולה, והיה עמו שם והעשיר, ולבסוף יצא שלא מדעתו עם כל אשר לו ונרדף, ואחר כרת עמו ברית מי שרדפו ונשבע שלא יעבור את הגל

לרעה, ובשובו יצא לקראתו אחיו אשר רדפו ושלח אליו דורות על ידי עבדים רבים והוצרך לבסוף ללכת אל ארץ אחרת מפני יעקב אחיו, ומעולם יעקב לא נרדף אלא על ידי עשו אחיו ועל ידי אחי אמו לבן.

גם אנחנו בגלות שלישית גלינו מארצנו שבויים בזויים על ידי רומי שעיקרה אדומיים ועבדנו אותם לא כעבד נמכר רק כעבד משרת את אדוניו, ונותנים מסים וארנוניות פעמים רבות, ויש לנו לעמוד תחת רשותו עד שיראה ד' בעניינינו ויגיע זמן הגאולה העתידה, וירדפנו בצאתנו קצת כרמזו בספרי הנביאים מן המלחמות שיעשו קצתם עם משיחנו הראשון, ואחר יכרתו לנו כולם ברית עד אשר יביאונו מנחה לה' כאמרו והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה לד'.

(חידושי הרשב"א פירושי ההגדות חולין צ"א ע"א)

יהיו נמלטים מידי הגוים בהכנעה ומנחה

וירץ עשו. נהפך לבו כמו רגע בהכנעותיו של יעקב, כענינו בגלות עם בני עשו, האומר בגבהו מי יורדיני ארץ, והורה שיהיה נמלטים מיד חרב גאותו בהכנעה ומנחה, כאמרם ז"ל שאחיה השילוני קלל את ישראל בקנה הנכנע לכל הרוחות (תענית כ.). הן לו עשו כן בריוני בית שני לא היה נחרב בית מקדשינו, כמו שהעיד רבן יוחנן בן זכאי באמרו בריוני דאית בן לא שבקינן (גיטין נו:)

(ספורנו פר' וישלח דפוס ראשון)

מה שאנו שומרים עול הגלות מפני שכ"ה צווי התורה, יש בכח זה לכפר עוונות רבות

אמר החבר הדין עמך שתחרפנו בזה מפני שאנחנו סובלים הגלות מבלי תולדה, אבל חשבתי בחשובים ממנו, שהם היו יכולים לדחות הבז ועבדות מעל נפשותם במלה שיאמרו מבלי טורח, וישונו בני חורין ותרומ ידם על מעבידיהם, ואינם עושים זה אלא בעבור שמירת תורתם, הלא די בקורבה הזאת להפגיע ולכפר עוונות רבות, ואלו היה מה שאתה מבקש ממנו לא היינו מתעכבים בגלות הזה.

(הכוזרי מאמר רביעי אות כ"ג)

הזהירו אותנו חכמים לקבל עלינו מלכות וממשלת האומות

ואדרבא הזהירו אותנו חכמים לקבל עלינו מלכות וממשלת האומות, אחר שגזר הש"י שנהי' תחת רשותם ראוי עלינו לקבל ממשלתם ושלא לבטל הגזירה. בפרק בתרא דכתובות (ק"א, א') אמרינן השבעתי אתכם בנות ירושלים שלש שבועות האלו למה אמר ר' יוסי בר חנינא אחת שלא יעלו ישראל בחומה לארץ ואחת שהשביע הקדוש ב"ה את ישראל שלא ימרדו באומות ואחת שהשביע הקב"ה אומות העולם שלא ישתעבדו בישראל יותר מדאי בצבאות או באילות השדה אמר ר"א אמר להם הקב"ה אם מקיימים אתם השבועה מוטב ואם לאו אני מתיר את בשרכם כצבאות וכאילות השדה ע"כ.

הרי גודל האזהרה שלא ימרדו במלכות א"ה, עד שיהי' ח"ו בשרם הפקר כצבאות וכאילות השדה. ואין ספק כי טעם דבר זה, שאחר שהנה גזירת השם יתברך שיהיו ישראל תחת האומות לא יבטלו גזירת השם יתברך בכח שהיה זה נגד הגזירה, כי אם שיתפללו על מלכות של ישראל שתחזור כמו שתקנו בברכה את צמח דוד וברכת ולירושלים עירך וכו'.

(באר הגולה למהר"ל באר השביעי)

בזמן הגלות אנו צריכין לסבול ולקבל ההכנעה

הדרך הרביעי הוא, בזמן הגלות שהוא בעונותינו הרבים פירוד ולא דיבוק, אז צריכין אנחנו ליסבול כדאיתא במדרש (שהש"ר ב, ז) השבעתי אתכם כו' שלא ימרדו ואדברא לקבל ההכנעה, וכמו שמצינו ביעקב שהכין עצמו לדורון כו'.

ע"י שנכנעים לפני האומות משקיטים רוגזם

והוא עפ"י מה שפירשנו בפסוק שאמר ירמיה הנביא ע"ה יתן למכהו לחי ישבע בחרפה שהוא עצה טובה כשהאדם רואה שאותו שרצה להכות אותו מכת חרפה דהיינו מכה שיש בו בושת ומתגבר עליו ואינו יכול להנצל ממנו יכניע א"ע לפניו ויתן לו בעצמו את הלחי ובזה ישקיט רוגז מכהו בראותו הכנעתו שנתרצה לקבל חרפותו ויהי' לו שביעה מזו החרפה לבלתי הכות אותו וזה עצה היעוצה לו להנצל ממכתו שישבע מכהו חרפה לבד בלתי הכאתו וזה הי' עצת ירמיה שאמר לישראל כיון שנגזר שיכבשו תחת יד מלך בבל השיא אותם שיכניעו את עצמם ברצונם הטוב ויריחו ההכאות כמבואר בפסוקים ירמיה באריכות. (ספר המקנה קדושין דף מ ע"א)

בגלות המר הזה אנו מוכרחים להיות נכנעים לפני האומות

הנה התורה הקדושה מלמדת אותנו איך להתנהג בגלות המר הזה אשר אנחנו נתונים תחת יד האומות ואנחנו מוכרחים לקבל הגלות באהבה עד ירחם ה' עלינו ויגאלנו גאולת עולם במהרה, ובעוד שאנחנו בגלות המר אנו מוכרחים להיות נכנעים לפניהם ולקוראם אדונים וזהו כה תאמרו לאדוני לעשיו: ר"ל שתקראו אותו אדון בדברו עמו ואז כאשר יוסיף להרע לכם יותר מן הראויה במסים וארנוניות גזל יהי' בידם ועי"ז ירחם ה' עלינו כי די לו בזה שאנחנו נכנעים לפניו וחולקים לו כבוד.

תיכף כשנכנעים לאומות לא יהיה ביכלתם להרע לנו

ונראה לי דהנה יעקב אבינו ראה ברוח הקדוש את הד' גליות אשר יגלו בניו בין האומות, ובכל דור ודור יעמדו עליהם האומות אשר ירצו להרע להם. והנה האבות הם סימן לבנים והשתדלותם היה עבור בניהם הכנסת ישראל, כאשר היה על ידי שנכנע לפני עשו והשתחוה לפניו נסתמו טענותיו ונכמרו רחמיו ונהפך לו לאוהב לבל הרע לו עוד, כן בכל דור ודור ובכל הגליות כאשר יגלו בניו בין האומות וירצו להרע להם ח"ו תיכף כאשר יכנעו בני ישראל לפניהם ולא יעמדו כנגדם בתקיפות רק בדברי ריצוי ומקבלים עליהם עול גליות ימתקו ולא יהיה ביכלתם להרע להם בשום אופן ויכמרו רחמי האומות עליהם.

(מאור ושמש פר' וישלח)

ישראל ניתן להם בטבעם לקבל עול המלכיות באהבה

אך לפענ"ד נראה דהענין הוא כי כבר נודע שזה מטבעי בני ישראל אשר כן הושם לחק עליהם מפי הבורא אשר לא ימרדו במלכם, בהיותם בשבי כל אומה ואומה הם כשה נאלמה, ולדעתי זה שכווננו חז"ל בכתובות דף קי"א ששלש שבועות השביעם הבורא ואחת מהם שלא ימרדו באומות והיינו שכן השביעם ונתן להם בטבעם שיהיו נכנעים ומקבלים עליהם עול מלכות והגלות באהבה כאשר האריך הגאון מו"ה אברהם ז"ל אבד"ק עמדין בחיבורו היקר צרור החיים בחלק קץ הימין להראות לעיני העמים כח נפש הישראלי אשר מני אז

הלכו בגולה עוד לא נשמע עליהם שמרדו במלכם כי אם ישימו יד לפה יחיל ודומם לתשועת ד', ע"ש דבריו הקדושים והיקרים הנוזלים ממקור האמת והיראה הטהורה.
(דברי שאול פ' שמות מהגה"ק בעל שואל ומשיב ר' יוסף שאול נאטאנזאהן זצוק"ל)

ישתעבדו לאומות הואיל והשעה צריכה לכן

יתן למכהו לחי ישבע בחרפה... והנכון כי היא עצה לרואה את עצמו שלא יוכל להשגב מפני אויביו שיכיר את הזמן ואת עת גדולת אויביו, וינטלם וינשאם, ולא ינסה להקהל ולעמוד על נפשו לבלתי השתעבד לו, אבל יתן לו הלחי כרצונו, ואז זה האויב ישבע בזה, ולא יכהו, ופירוש מכהו אשר יוכל על זה.

והנה רמז כפי מה שאחשוב לענין שקרה ליוסף בן גוריון ז"ל עם עדת הפריצים שלא היו רוצים להשתעבד לרומה, ואף על פי שהשעה צריכה לכן, והנכבד הוא ז"ל היה מבקש מהם שישתעבדו לרומיים, הואיל והשעה צריכה לכן, עד יסקיף וירא ה' משמים, כי לא יבקש מהם שישתעבדו לעולם, וכמו שאמר בסמוך, כי לא יזנח לעולם ה', וטעם הזכיר זה, כי יקונן על שלא שמעו לזה המוסר ועצת השר הנכבד ההוא, כי אם כה היו עושים לא נפלו במה שנפלו כפי מנהגו של עולם.

(פירוש לחם דמעה לרבינו שמואל וידאש, איכה ג' ל')

ישראל מקבלים עול גלות - ולא פונים עורף כמעשה עשו הרשע

ולדרכנו הכתוב יודיע טעם מניינם, שמונה הוא והולך בספר התורה מי ומי הבא לקבל גזירת מלך לסבול עול הגלות, ולא פנה עורף כמעשה עשו הרשע שהלך לו אל ארץ מפני יעקב, ודרשו ז"ל (ב"ר פד ב) מפני שטר חוב של הגלות ואמר ואלה שמות וגו' הבאים מצרימה, פירוש הבאים לסבול עול הגלות במצרים, את יעקב אתו בדומין לו בהסכמה אחת לפרוע שטר חוב הגלות, לזה דקדק לומר הבאים, פירוש הגם שלא באו חפצים היו לבא, וזה לך האות איש וביתו באו, כאדם שמכין עצמו על הדבר, ואילו ירדו למצרים לסיבה ידועה לא היו עוקרים דירתם ובאים, והיו באים ביאת עראי ורגליהם רגל ישראל לשוב ארצה כנען.

(אור החיים שמות א' א')

תכלית התקנה בגלות היא ההכנעה

אמנם תכלית התקנה לסבול גזירת גליות הוא, בהכניעו עצמו לכן ולקבלו בהכנעה והשפלה, כמאמר חז"ל סוף יבמות (קכא.) כל גל וגל שבא עלי נענית והרכנתי ראשי, ללמדך אם צרות יבואו על אדם, ירכין ראשו ובזה יוכל לסבול.

(יערות דבש ח"א דרוש ג')

דרך התורה בגלות כבר הוכיחה את עצמה אלפי שנה

די וועלכע ווענדען אן אלגעמיינע מעטאדען אין אידישע גלות פאליטיק, מעסטען מיט א פאלשע מאס און וועגען מיט א פאלשע וואג... די צוועקמעסיקייט פון די תורה מעטאדען האט זיך ארויסגעוויזען אין פערלויף פון טויזענדער יאהרען. וועלכע זייענין די מעטאדען פון דער תורה? "שלוש שבועות השביע הקב"ה את ישראל": אל תמרדו באומות וכו' (כתובות קיא.) איינס פון די דריי שבועות איז: אידען זאלען ניט זיין קיין רעוואלוציאנערען... און מען האט אויז געווארענט: אויב איר וועט היטען די שבועות איז גוט, און אויב ניט וועל איך מאכען איר זאלט ווערען הפקר ווי די הירשען נאך וועלכע אלע יאגען זיך זיי צו פאנגען, "השבעתי אתכם וגו' בצבאות או באילות השדה" (שיר השירים ב', ז').

(הגה"ק רבי אלחנן וואסערמאן קונטרס עיקבתא דמשיחא – תרצ"ח)

אנו צריכים לקבל עול האומות באהבה

כשהקב"ה מוסר את ישראל ביד איזה אומה צריך להכניע לה ולקבל באהבה. ומזה ישימו לב לדרוש ה' בכל לב וז"ש והעם לא שב עד המכהו ואת ה' צבאות לא דרשו (ישעי' ט, יב). וזה היה סיבת חורבן הבית וגלותינו שלא שמעו בקול ירמ'י' להכנע למלך בבל (כמ"ש ירמ' כז, יב) וכן בית השני חרב ע"י רשעת הפריצים שלא שמעו לקול החכמים להכנע להרומיים כמ"ש (גיטין נו) ובספר יוסיפון, וכ"ש מלכי חסד שאנחנו חוסים כעת תחת צל כנפי חסדים אנו צריכים לקבל עולם עלינו באהבה ולהתפלל עבור שלומם כמו שהיו עושים גם בזמן הבית כמ"ש (עזרא ו') די להוון מקרבין כו' ומצליין לחיי מלכא ובנוהי, וכמ"ש במד' שיר השירים רבה ע"פ השבעתי אתכם בנות ירושלים שהשביע הקב"ה את ישראל שלא ימרדו על המלכיות. (אבן שלמה להגר"א)

הכנעה מבטלת כל גזירות רעות

ואילו ה' צדקיהו הצדיק מקבל הכנעה לפני נבוכדנצר שחיק טמיא, לא נחרבה בית תפארתנו ולא גלינו מארצינו, הכלל הכנעת אמת מבטלת כל הגזירות רעות והיסורין ושקול כנגד כולם. (נתיב מצוותיך, להגה"ק מהרי"א מקאמארנא תורה שבי"א אות כ"ח)

יעקב לימד לדורות הבאים כמה יכנעו לפני האומות, - בדבור בכבוד ובמתנות

לאדוני לעשיו. רמז מוסר הלא אח יעקב לעשיו ותאומים והי' ממש היותו כמוהו והכניע את עצמו לפני עשיו כ"כ, קרא אותו בכל פעם אדוני השתחוה לפניו שבע פעמים גם נשיו והאמהות וילדיהן כולן משתחוות לפניו, ביקש ממנו שיקבל מנחתו, ואמר עליו כראותו פני אלוקים ונתן לו דורות אלו.

ללמד לדורות הבאים בגלות כמה יכניעו לפני האומות הן בדבור הן בכבוד הן במתנות כי כיון שנתן הקב"ה הממשלה ואנחנו נהי' ביניהם בגלות כגרים, בלי ספק כן רצון הקב"ה שנכבדם ולנשואם ולהיות מוכנעים לפניהם. (שיר מעון פר' וישלח)

צרות הגלות היו חביבות בעיני הצדיקים, שהבינו התועלת הנמשכת מזה

אך לפי האמור מובן שהם לא הביטו על הצרות בשטחיות הענין אלא הביטו על אחרית דבר הצרות שבודאי השי"ת יעשה להם ניסים, ויצמח מהן קידוש שם שמים, ובשביל זה היו גם הצרות חביבות בעיניהם שהקדושים האלו היתה כל מגמת פניהם צורך גבוה וקידוש שם שמים, וגו', ובאמת זה עצמו מקל הרבה את קושי הגלות והצרות כאשר עומדת לנגד עינינו התועלת הגדולה הנמשכת מזה.

אם היו ישראל בבית ראשון נכנעים לפני הבבלים, ובבית שני לפני הרומאים, לא היה החורבן

זכרה ירושלם ימי עניה ומרודיה וגו' בנפול עמה ביד צר ואין עוזר לה ראוה צרים שחקו על משבתה (איכה א' ז'). ואמרו בנפל עמה כו', הכונה, כי בכל אותו זמן שצר אספסינוס וטיטוס בבית שני גם בימי נבוכדנצר, המציא ד' להם תרופה על ידי שהיו נכנעים להם, והיו נשארים על אדמתם ולא היה נשרף הבית, ותמצא כמה פעמים היה ירמיה ע"ה צועק ואמר למלך שיפיל עצמו לפני המלך ואין רע, דכתיב (ירמיה ל"ח י"ז) ויאמר ירמיהו אל צדקיהו כה אמר ד' [אלקי צבקות אלקי ישראל] אם יצא תצא אל שרי מלך בבל [וחיתה נפשך והעיר הזאת לא תשרף באש וחיתה אתה וביתך], ואפילו הכי לא רצו, וכן תמצא (גיטין דף נו:) שאמר רבי יוחנן

בן זכאי לאספסינוס והלבנון באדיר יפול, שהיה יודע בודאי שנכבשה הארץ לפניו, ואילו היו משלימין, לא היה עושה מה שעשה אחר כך, כדמוכח מהש"ס בפירוש, ולזה אמר הנביא בנפול עמה וכו', פירוש, דכאשר נפל ביד נבוכדנצר שהיתה העיר כבושה ועומדת, לא מצאה עוזר, דאם היה לה עוזר היו עושים כדברי הנביא, ולצאת ישראל אליו, לא היה עושה מה שעשה אחר כך, שנכנסו להיכל, והיינו ראוה צרים, ושמוחו על שהשבייתה לחלוטין, ושרפה באש, דאם היה להם עוזר לא היתה באה לדבר זה.

חטא חטאה ירושלים על כן לנידה היתה כל מכבדיה הזילוח כי ראו ערותה גם היא נאנחה ותשב אחור (איכה א' ח'). כונתו, להיות כי לא נגזר גזרה מאת ד', אלא שיהיו נכנעים ישראל למלך בבל כאמור לעיל, אם כן מצד שהקשו ערפם ולא השלימו לא היה ראוי שתלכד העיר, אלא שהיה לד' לעשות המצאה ליפרע מהם, ולמה לא היה כך ומה חטאה ירושלים בפרט זה מיהא, שלא רצו להשלים, דמצד זה נמשך חרבן הבית, לזה אמר הלא תדע כי גם ירושלים יש לה חלק בחטא אחד, דהיינו שהיו מקיימין בה עבודה זרה, והרי מחזקת ידי עובדי עבודה זרה, שהיא מקום לעבודה זרה, ולהיותה היא אינה עושה כלום, לזה נחשב לה לחטא בעלמא, הגם שישיראל מזידים, לזה כפל לומר חטא חטאה, לומר מה שאני מחשיב דבר זה חטא, לא גוף העון, כי גוף העון הוא מצד שהיו עובדי עבודה זרה, אלא שבערך ירושלים אני קורא אותו חטא ... והן אמת, אילו ישראל היו נכנעים למלך, היה ד' מכפר ולא היה מביא הרעה, לא עליהם ולא עליה, מה שאין כן עתה בעידן ריתחא, ענשין אשוגג ואמזיד בכל אופן שיהיה בה.

חכמי אמת וחסידיים וקדושים קבלו עול מלכות רביעית עליהם

הנה בארנו במה שיש בו די מענין מלכות רביעית, אשר חלק השם יתברך אליו חלק גדול בעולם, עד עידן עדנין. וחכמי אמת והחסידיים והקדושים קבלו עול מלכות זה עליהם, כאשר עמדו על סוד מלכות רביעית זאת. וכבר כתבנו במה שיש בו די. (המהר"ל ז"ע בספרו נצח ישראל פרק י"ח)

בני ישראל היו גבורי כח להלחם נגד המצרים ולנצחם, אלא שקבלו עליהם עול הגלות

ויובן עפ"י מה שאמרנו בפסוק וחמושים עלו בני ישראל מארץ מצרים פי' שיצאו מזויינים בכלי זיין כעורכי מלחמה. וצע"ג לאיזה צורך עלו חמושים ולאיזה צורך הודיענו זה הפסוק, הלא ראינו כשרדפו מצרים אחריהם לא הרימו ישראל ידם נגדם, הגם כי המצרים זרקו בהם חצים ואבני בלסטראות כמ"ש רש"י על פסוק ואשא אתכם על כנפי נשרים, מ"מ ישראל לא רפפו כנף ולא עשו שום דבר כ"א ויצעקו ב"י אל ה' וה' הושיעם בידו החזקה לא ע"י חרב וחנית וא"כ חמושים למה. והנלע"ד כי ישראל היה גבורי כח למלחמה וס' רבוא גברים בני עשרים מלבד בני י"ח וי"ט וכדומה עם רב מאוד וחמושים מזויינים ושני שרי צבאות ישראל כמשה ואהרן אין ספק אם היו עומדים למלחמה נגדם היו נוצחים [רק] אז ה' לכל הפחות שפיכת דמים גדול והרבה מערכה מול מערכה שהרי מעיקרא נתירא פרעה מפניהם פן ירבה והיה כי תקראנה מלחמה וגו', אך ישראל בטוב מוסרם וכן ה' חפצו של הקב"ה שלא ירימו ידם במצרים אשר ה' אכסנאי להם בשעת הדחק הגם כי שיעבדם בעבודה קשה ומ"מ לא ה' כפוי טובתם. וגם מזה יש ליקח מוסר איך עלינו להזהר בכבוד העמים והשרים אשר אנחנו חוסים בצילם המטיבים לנו בכל מילי מייטב ולדרוש שלומם וטובתם כל הימים העל כן לא הרימו ידם במצרים כלל ונתנו גיוס למכים ומורטים, רק צעקו אל ה' והושיעם באופן שהם בני

ישראל לא ישפכו דם כלל – ואמנם לבל יאמר האומר כי ישראל היו חסידי כח וחלושים נתונים בצרה גדולה באין משען ומנוס וע"כ הושיעם הקב"ה כי הוא העונה בעת צרה לכל קוראיו ומה מעליותא דישאל, להשמר מזה הודיע לנו הכתוב כי חמושים עלו ב"י מארץ מצרים והי' בידם לעמוד נגד שונאיהם, ואך כי לא הי' חפצם בחרב וחנית לקראת נשק, ומילא ה' רצונם והושיעם בלי שום מלחמה כנלע"ד.

(מתוך דרשת מרן החתם סופר זיע"א ז"ך שבט תפק"ח בהתאסף ראשי עם ישרון יחד להודות על רוב חסדים) ביום שהגיע הקיסר פראנץ הראשון לכלל זקנה בן ששים)

בני ישראל אינם לומדים מלחמה, אלא חוסים בגלותם תחת כנפי העמים ומכירים להם טובה על שחוסים בצילם

וכששמעו ישראל הדבר הזה אמרו זהו הבטחון הגדול שיש לנו וראינו עין בעין כי לא יעזוב אותנו דבר ד' בפ"ך אמת על כן פזרו ישראל עצמן בגלות לסכות תחת כנפי המלכים והשרים ושם מתפללים בעד שלות המלכים והשרים שהם אצלינו משיחים בזמן הזה שכל המכניס ישראל בארצו ועושה עמם טובות נקרא משיח, כמלך כורש שלא היה מישאל והכתוב קורא אותו משיח בשביל טובתו שעשה לישראל ולפיכך אין אנו לומדים מלחמה בזמן הזה כי המלכים והשרים בזמן הזה מתנהגים כשורת דיניהם וגומלים עמנו חסד ועושים עמנו טובה הרבה ולעת משיחנו שאנו מצפים עליו שיבא בזמן קרוב ויכניס אותנו אל ארצנו לעבוד שם את ד' כל הימים במנוחה והשקט לא נצטרכנו אז ללמוד מלחמה שעל הזמן ההוא נאמר לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה.

(באר הגולה הקדמון פרק כ"ה)

הגאולה לא תהיה לרעה לאומות, שיקבלו שכרם על מה שחסינו בצילם בגלות

ובזה יש לפרש דברי הנביא: "מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום מבשר טוב משמיע ישועה אומר לציון מלך אלקיך", והוא דלו היה לעת הגאולה מיועד מלחמות ורעות נגד האומות היו האומות מתגרות בנו, גם לא לישראל הטובה בשלימות, כי אם אין שלום אין כלום, לא כן כי ו"כתתו חרבותם לאתים" ולא יהיה עוד קשת ומלחמה רק יתרבה המשרה והשלום וגם להאומות יטיב ד' עמנו לעת הגאולה וא"כ הטובה בשלימות לנו וגם האומות ראויים לשמוח וכש"כ שלא יהי' נגד תפילתנו על הגאולה כי לא תהי' זאת ח"ו להם לרעה כי גם הם יקבלו הטוב בשכר שחסינו בצילם בגלות ואם כי יהיה המלוכה לקרן ישראל וירום קרננו על כל האומות, הלא ימלא הארץ דעה, וידעו כי מאת ד' היתה זאת וימחלו על כבודם בראותם "כי מאת ד' היא, לא בכחינו ועוצם ידינו עליהם", וידו לד', וזה דברי הנביא "מה נאוו על ההרים רגלי מבשר" שיהי' באופן הזאת כי ישמיע שלום מתחלה על כל האומות "מבשר טוב" רק טוב לא רע לשום אומה "ומשמיע ישועה" באופן "אומר לציון מלך אלקיך" שיתנו לו כתר המלוכה להמליך מלך המשיח ובלצ"ג אמן.

(דרשות הרא"ש דרוש פ"ב דף ע"ז להגה"ק רבי אברהם שאג זיע"א נלב"ע כ"ט אדר תרל"ו)

בני ישראל שקבלו את עוני גלות מצרים באהבה, לכן זכו להגאל

והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים והצלתי אתכם מעבודתם (שמות ו' ו'). יש להבין לשון סבלות מצרים וכן וידעתם כי אני ד' המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים ובכל מקום נאמר לשון עבודה קשה, אך הנ"ל בזה כי התורה מלמדת אותנו עיקר ענין הסגולה אשר בעבודה

יצאו ממצרים והוא להיות עם בני זרע יעקב בחירו עם קדוש גם בהיותם במצרים תחת כור הברזל ויעבידו מצרים אותם בכל עבודה קשה בכל זה נאמנה את אל רוחם ולא הרעו בלבבם לאמר למה זה אנחנו בני ישראל עניים ומרודים יותר מכל שארי האומות להיות נרדים בעבודת הפרך, וכי מפני שאנחנו מיוחסים לבני אבותינו הקדושים אנו נשתעבד למצרים הפחותים ושפלים, אך בכל העת ההיא קבלו הכל באהבה וסבלו עליהם גזירת הקב"ה כי אם בעיניו הוא טוב גם לנו ביושר, וז"ש ויצא משה אל אחיו וירא בסבלותם וכי הוא לבדו ראה, אך הכוונה בזה כי משרע"ה ראה ברוה"ק מדת הסבלנות של בני" כי נתנו שכמם לקבל הכל באהבה בגזירת הש"י וזה וירא הסתכל היטב בסבלותם כי לא הוקשה בעיניהם כלום על הש"י ולכן זכו לגאולה כי כן נכון להיות האדם מאמין בד' בכל דרכיו ומקריו וכשם שמברכין על הטובה כו' אף אם ישיגוהו פגעי הזמן חלילה ורבו עליו המטרדיים ומבטלין אותו מעבודתו ולימודו ולחבירו הגרוע ממנו לו עושר ונכסים ומנוחה, אולי ירע לבבי לאמר למה זה ד' תרדפני באפך חנם ולרעי הפחות ממנו נתת כל טוב הלא טוב היה לך להעניקו מטובך כאשר כל כוונתי לשבת בבית ד' באהלי תורה ואלה הסיבות מבטלים אותי חנם, כי לא כן הדבר, כי עמקו מחשבות ד' לא יבינם כל יושבי תבל, כי אולי רצון הש"י לנסותו אם יהרהר אחריו, אך זה ענין עבודת להש"י להאיר מתוך חשיכה את לבבי הזך לשמים... נחזור לביאור הכתובים שלפנינו, הנה מדת הסבלנות היא שעמדה להם לאבותינו במצרים ולכן אמר להם פרעה החכם להרע, למה משה ואהרן תפריעו את העם ממעשיו לכו לסבלותיכם, ר"ל למה תפריעו אותם מעבודתם אשר להם עתה בבחי' הסבלנות ותאמרו להם לילך למדבר לעבוד שם את ד' הלא עתה טוב להם העבדות הזאת במדת הסבלנות וזהו לכו לסבלותיכם כנ"ל, וזה שאמה"כ ויעבידו מצרים את בני" בפרך ודרשו רז"ל בפה רך, ר"ל שלא היה קשה להם כלל על הש"י וזה תרגומו בפה רך בקשיו ר"ל כוונת הסט"א להביא את בני" בקושי' על הש"י ולא יכלו להם כי היו בפה רך ועי"ז נגאלו... והם עמדו בסבלנות גדול כמ"ש כי ראה את עניים ויקדו וישתחוו ר"ל בעינים יקדו וישתחוו בשפלות וסבלנות, לכן כתיב והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים.

(תפארת שלמה להרה"ק מראדאמסק זי"ע)

אסור להקל בכבוד מלך ושרים, אלא יש לנו להכיר להם טובה על שאנו חוסים בצילם

גם אוכיח על דברת ב"א שמקילים חיש מהר לדבר גבוה נגד כבוד המלך בו"ד ושריו, הרי אז"ל (ב"ב דף ד') גבי הורדוס דקטלינהו לרבנן דדרשי מקרב אחיך תשים וכו' אז"ל כ' גם במדעך מלך אל תקלל וכו' וכ' ונשיא בעמך לא תאור וכו', וגם אז"ל הוי זהיר בגוי קטן, ומכ"ש אם הוא מלך בן מלך חלילה לנו לזלזל בכבודו הרמה, ובפרט צריכים לזהר על גזילת וגניבת ממון נכרי שאסור מה"ת, וכעת היום מצאתי א"ע מחויב לעורר את העם ביותר ולהזהר ג"כ בכבודם ומחויבים אנחנו לדרוש בשלומם וטובתם הרי התורה הזהירנו לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו ואע"ג שהרעו לנו בקושי' שיעבוד ומגירת לב וגם עובדי ע"ז היו עאכו"כ היום שאנחנו בגלות חוסים בצילם וגרים בארצם ומגינים עלינו ואנו יונקים ונהנים מטובם והרי אף בזמן המקדש שלא היינו צריכים להם כ"כ היו מקריבים בחג הסוכות שבעים פרים בשביל עי"ן אומות לכפר עליהם להיותם כולם מעשה ידי יוצרינו ואפי' באבדם של מצרים הרעים אמר הקב"ה מעשי ידי טבעו בים וכו', עאכו"כ כעת היום שכמעט רובם מודים באחדות ד' ובהשגחה שמוזהרים אנחנו ביותר שלא לתעבם ולשנוא אתם ח"ו, וכמה גדולים דברי חז"ל שהזהירנו הוי מתפלל בשלומה של מלכות וכו'.

לכן ראוי לנו שלא לבוש בשם יהודים מבעשיי המצות ואדרב' זהו יחוסינו בהיותינו שומרים ומחזיקים בחוקי התורה ומנהגי אבותינו הכי נחשוב להשיג גאולה וחירו' יותר ע"י ההשתוות עם או"ה אתמה', חירות אנו מקוים אבל לא השתוות, והקב"ה השביענו שלא לרחק ע"י פריקת עול מצות ושלא לדחוק את הקץ וכמ"ש סוף כתובות ע"פ השבעתי אתכם וכו' וישעי' נ"ב אמר כי לא בחפזון תצאו וכו' לכן למען אחי ורעי אדבר' נא שלו' בך דייק' כי קרוב יום ד' ואנחנו ב"י נתאחד ואל ירך לבבכם כי אחרי טרח' יבא אתנח, והמאמין לא יחיש, כתי' אני ה' בעתה אחישנה בב"ב וכיה"ר.

(מתוך דרשה לשבת תשובה תרט"ז מהגה"ק רבי יהודה אסאד זצוק"ל בעל שו"ת מהרי"א)

חלילה לנו לבקש להיות רודפים

בחתימת הדברים ראוי להזכיר את מאמרם "אתם נצבים היום וגו' היסורים מציבין אתכם ומקיימין אתכם לפניו" והנה פנים הרבה לביאור דברים אלו, אבל א' מהאופנים היא כי בעת שהקטגוריה רבה על שונאי ישראל והקטיגורים דורשים לעשות כליה ח"ו, וכביכול תש כח של מעלה לסתום פיותיהם אז מקימים עלינו רודפים כנחשים צפעונים, ומכיון שישראל הם כנרדפים הלא היא מדת ההנהגה העליונה: והאלקים יבקש את נרדף אפילו צדיק רודף רשע ולא תוכל מדת הדין לטעון נגד זה, ובזה ישראל נצלין מכליון ח"ו. מזה נבין כי כל כוחנו וקיומנו הוא בהיותנו נרדפים, וחלילה לנו לבקש להיות רודפים, ואחת משלש שבועות שהשביע הקב"ה לישראל: אל תמרדו באומות (כתובות קיא.), כי אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם ה"א נזכיר.

(הגה"ק רבי אלחנן וואסערמאן, מאמר דברי חכמים בנחת נשמעים)

ישראל קבלו עליהם עול הגלות היפוך הכת הידועה

וזה "שמות בני" הבאים מצרימה" הכוונה שבאים בכח מה שהם בני ישראל, ויש בהם שלשת הענינים שמורה עליהם שם ישראל. והוסיף ואמר "את יעקב" הכוונה שהוא בצירוף ההכנעה והשפלות שמורה עליהם שם יעקב. והיינו שבצירוף ההתנשאות קבלו עליהם עול הגלות וסבלות מצרים, ואינם מתקצפים על כובד הגלות, וכמ"ש הכוזרי ומי שסובל הגלות ומתקצף כמעט שמאבד את עולמו, והכניעה. איננה למצרים אלא להשי"ת הגוזר את הגלות, וע"כ יכולות להיות ההכנעה והשפלות במדור אחד עם ההתנשאות ואין זה מבטל את זה כנ"ל, ושתי אלה החזיקו מעמד ישראל בגלות. וזה לימוד לגלותנו המרה והארוכה הזו לאחוז בשתי המדות יחד להתנשא ולהכנע ולסבול עול הגלות, וכמ"ש (איכה ג') יתן למכהו לחי ישבע בחרפה. והרה"ק אדמו"ר הר"ר בונם זצלה"ה מפרשיסחא אמר שבאם הגוי קורא על ישראל דברי זלזול, והישראל עונה לגוי לעומתו הרי הוא מאריך את הגלות רח"ל, עכ"ד. אלא יסבול את הגלות בהתנשאות הנפש, היפוך הכת הידועה שאינם יכולים לסבול הכניעה וסבלות הגלות, ובזה נזכה לפאר תחת אפר בב"א. (שם משמואל פרשת שמות תרע"ז)

יעקב רמז לכל הגלויות לדבר כדבריו דברי רצוי והכנעה לאומות העולם

והנה יעקב אבינו הורה לנו הדרך איך להתנהג בגלות... ולמד דעת לדורות שלא ידחוק ישראל את הקץ ולא יטלו גדולה לפני הזמן, רק יהיו מוכנעים ויקבלו על עצמם גזירת הגלות, וז"ש כדבר הזה תדברון אל עשו במוצאכם אותו, וצוה כן לכל העדרים ירמוז על כל הגלויות שידברו אל עשו כדברים אשר דבר יעקב אבינו דברי רצוי והכנעה.

ומ"ש כדבר הזה בכ"ף הדמיון, מפני שכל גלות בחינתו שונה משל חבירו, והנסיגות מצד שרי האומות עלינו שונות ומשונות, ע"כ א"א שתהי' התשובה אליהם שוה ממש בדיבור א' לכולם, אבל תכלית כוונתם א' הוא, להראות הכנעתינו ושלא למרוד באומות ולהתנהג כאשר עשה אבינו יעקב, וז"ש כדבר הזה תדברון אל עשו בכף הדמיון להורות על תוכן הענין ולא על השתוות הלשון. (דברי יואל וישלח עמוד קכ"ב)

יש לקבל עול הגלות לגבי מיסים וארנוניות, אבל לא במה שהוא העברה על הדת

אני פי מלך שמור ועל דברת שבועת אלקים (קהלת ח' ב') דבר אחר, אני נכון לשמור פי מלכי האומות המושלים בנו בגולגליות וארנוניות. ועל דברת שבועת אלקים. ובלבד שלא יעבירונו את השבועה שנשבוענו למקום. ועל דברת. ואצל דברת שבועת אלקים אשמור פי המלכים. וכן מצינו בחנניה מישאל ועזריה שאמרו לנבוכדנצר ואמרין למלכא נבוכדנצר לא חשחין אנחנו על דנה פתגם להתבותך, אם מלכא למה נבוכדנצר ואם נבוכדנצר למה מלכא, אלא כך אמרו לו לך אנו אומרים דאת מלכא לנו לעבודה ולמסים ולגולגליות, אך על דנא שאת אומר עלנא לעבוד עבודה זרה נבוכדנצר את ולא מלך ואת וכלבא שוין. (פירש"י שם)

אסור למרוד באומות משום השבועות, אבל אם יגזרו לבטל תורה ומע"ט אין לשמוע להם

ליני הלילה והיה בבקר אם יגאלך טוב יגאל ואם לא יחפץ לגאלך וגאלתיך אנכי חי ה' שכבי עד הבקר (רות ג' י"ג). י"ל ע"ד רמז, ליני הלילה, בעה"ז. והיה בבקר, בב' אלפים ימות המשיח. אם יגאלך טוב, אם יזכו ישראל בתורה הנקראת טוב, כמ"ש כי לקח טוב נתתי לכם, וכמו שאז"ל (מנחות נ"ג) יבוא טוב ויקבל טוב מטוב לטובים. יגאל, היינו אם זכו אחישנה. ואם לא יחפץ לגאלך, קודם הזמן, כי לא יזכו לזה, אזי, וגאלתיך אנכי חי ה', ה' שהוא חי לעולם יגאלך בעתה. - ובין כך ובין כך שכבי עד הבקר, הוי נח ושקט עד הבקר של הגאולה, ע"ד שאז"ל (כתובות קי"א) ששה שבועות הללו למה, תלתא הא דאמרן. היינו שלא יעלו ישראל בחומה, וא' שהשיב הקב"ה את ישראל שלא ימרדו באומות, וא' שהשיב את האומות שלא ישתעבדו בישראל יותר מדאי, ואינך שלא יגלו את הקץ, ושלא ירחקו את הקץ, ושלא יגלו הסוד לאוה"ע - לעמת כ"ז אמר שכבי עד הבקר, עוי"ל עד הבקר ולא בקר בכלל, והיינו אע"פ שאין למרוד באומות, מ"מ אם יגזרו לבטל תורה ומע"ט ח"ו, לא תאבו שמוע, כאז"ל (תנחומא נ"ח) אבל אם תגזר לבטל התורה אל תשמעו לה. והיינו עד הבקר (ב"ר פ"ג) אלו מעשיהם של צדיקים דוקא, אבל לא שתבטלו מע"ט ח"ו.

(לקט עני מועדים להרה"ק ר' משה מקאסוב זיע"א)

דרך אבותינו כל זמן הגלות היא הצלתנו היחידה

ואם מקבלים עול גליות עד עת קץ כמו שאנו מושבעים מהתורה"ק שלא ידחקו את הקץ הקב"ה עושה נס להציל שה אחת בין כמה זאבים כמ"ש חז"ל גדול כח הרועה שמצילן.

ולשון הספורנו בפ' וישלח עה"כ וירץ עשו לקראתו, וז"ל: "נהפך לבו כמו רגע בהכנעותיו של יעקב, הן לו עשו כן בריוני בית שני לא הי' חרב בית מקדשנו כמו שהעיד ר' יוחנן ב"ז באומרם בריוני דבן לא שבקינן" עכ"ל.

הנה אף שהי' טיטוס רשע עריץ ושונא ישראל בתכלית השנאה אעפ"כ אילו היו שומעים לקול תורה"ק שאמר ריב"ז היו ניצולין ולא הי' מזיק לשום ישראל, וכן הי' בזמן בית ראשון אצל נבוכדנצר כמו שהעיד הכ' שאמר להם ירמי' הנביא, והי' מה שהי' ע"י הבריונים ואך מהנשארים תחת יד נבוכדנצר ותחת יד הרומים הרשעים, נבנה אח"כ עם ישראל ברוחניות ובגשמיות, ואמרו חז"ל (פסחים קיח:): פיזור עמים קרבות יחפצון מי גרם להם לישראל שיתפזרו בין אומות העולם קרבות שהיו חפצין בהם, ועי' מהרש"א שם דקאי על החורבנות, ר"ל שהכל גרם מה שרצו למלחמות ע"ש, וק"ו עכשיו בזמן הגלות שאנו מושבעים ועומדים ע"ז בשבועה חמורה של סכנה עצומה ונוראה ר"ל כנודע מדברי הש"ס כתובות.

(דברי יואל מכתב ס"ט)

- פרק ז' -

נס פורים בשמירת השלוש שבועות

נס פורים בשמירת שבועת איסור מרידה באומות

אבל שמרדו ישראל בשום מלכות אשר היו חונים תחת שבטו, זה לא נשמע עוד מעולם, והוא מטעם שעל זה נצטוו בשבועה כמאמר התלמוד כתובות שהבאנו למעלה, שהשבע אותם הקב"ה שלא ימרדו באומות העולם, ואמר להם אם אתם מקיימים את השבועה מוטב, ואם לאו הריני מתיר את בשרכם כצבאות וכאילות השדה.

ועל פי הדברים האלה האמורים באמת וצדק, מקרא אני דורש יפה יפה ב"ה, דהנה בנס אסתר הננו רואים מה שיש בו מן הקושי מאד. דכאשר גזר המן על היהודים לאבדם, כתיב: ויקראו סופרי המלך בחדש הראשון וכו' בשם המלך נכתב ונחתם בטבעת המלך, ונשלוח ספרים ביד הרצים אל כל מדינות המלך להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד וכו'. וכאשר על ידי תשובת ישראל ותפלת מרדכי ואסתר נתהפך עלינו הגלגל לטוב, כתיב: ויאמר המלך אחשוורוש לאסתר המלכה ולמרדכי היהודי הנה בית המן נתתי לאסתר וכו' ואתם כתבו על היהודים כטוב בעיניכם בשם המלך וחתמו בטבעת המלך, כי כתב אשר נכתב בשם המלך ונחתם בטבעת המלך אין להשיב, ויקראו סופרי המלך בעת ההיא וכו' ויכתוב בשם המלך ויחתם בטבעת המלך וכו' אשר נתן המלך ליהודים אשר בכל עיר ועיר להקהל ולעמוד על נפשם להשמיד להרוג ולאבד את כל חיל עם ומדינה הצרים אותם טף ונשים ושללם לבוז וכו' ע"כ.

וכל הרואה ובוחר בדברים אלה, יראה שיש במקראות האלה דברים מתמיהין מאד. דהלא בספרים שכתב המן על היהודים כתוב: בשם המלך אחשוורוש נכתב ונחתם בטבעת המלך, ומה זה אם כן שאמר אחשוורוש בהתהפך הענין, למרדכי ואסתר, ואתם כתבו על היהודים וכו' בשם המלך וחתמו בטבעת המלך, כי כתב אשר נכתב בשם המלך אין לשנות, הא כיון שאין לשנות הספרים הנכתבים בשם המלך והנחתמים בטבעת המלך, לא הי' אפשר לו לשנות דברי המן, ואיך צוה כאן למרדכי ולאסתר שהמה יכתבו כטוב בעיניהם בשמו ויחתמו בשמו, אחרי שכל זה לא לעזר ולא להועיל יהי' לבטל ספרי המן. וגם על מרדכי ואסתר יקשה שעשו כן וכתבו בשם המלך וחתמו בטבעתו הספרים השניים, הא כיון שלא הושבו הספרים הראשונים שכתב המן, לא הועילו כלום בתקנתם.

ועל כולם יקשה מאד, מה זה אשר כתב מרדכי בשם המלך, אשר נתן המלך ליהודים להקהל ולעמוד על נפשם; וכי מי זה עצר את ידם אף בלא פקודת מרדכי להקהל ולעמוד

על נפשם? הלא כל יראתם וחרדתם הי' שאחרי ששלח המן הספרים שלו אל כל עם ועם מדינה ומדינה, באופן שכל האומות של שבע ועשרים ומאה מדינה של מלכות אחשורוש, היו עתידים ליום הזה להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים, ואיך יעצרו הם כח אשר עם מיעוטם והתפזרותם אינם אפי' כערך שני חשיפי עזים מול רבבות גדודי עמים רבים העומדים עליהם לכולתם, ולעמוד על נפשם והצל לקוחים למות; ואיזה תרופה הגיע עליהם מאגרות מרדכי, אשר כתב להקהל ולעמוד על נפשם, הלא מזה היו מתייראים; ואם גדול הי' מרדכי בבית המלך, היה צריך לבקש שחילי צבאות המלך יעמדו על ימין היהודים לעזרם ולהושיעם בעת צרה; לא שיניחם כאשר היו בלי שום תוספת תועלת, וכל דבריו וספריו אך דבר שפתים הוא. וכבר ראינו מה שכתבו המפרשים הגדולים, ודבריהם כדבש מתוקים, אבל עם זה עדיין לא הונח דעתנו בהם להתיישב כראוי על דרך פשוטם של מקראי קדש אלו.

אבל לפי דברינו אלה אשר באו פה, יבא הכל יפה ופשוט ומכוון על אמתתו. הנה מעת היתה ישראל לקדשו, מנוסים ועומדים היו בכל עת, כי לא בכח יגבר איש, ולא בחרב ובחנית יושיע ד' את ישראל, כבר נלחם ישראל עם סיחון ועוג וחיליהם גדולי הענקים והגבורים, כבר נלחם ישראל עם כל מלכי ארץ כנען העצומים והרבים, כבר הכה אחאב עם שבעת אלפים איש, מאה אלף רגלי מחיל ארם, והנשארם נסו על נפשם, כבר הרעים יונתן עם נערו אל כל מחנה פלשתים ויהוים והיו למשיסה לנו, וכמוהם הרבה. באופן שכאשר גזר המן על היהודים, לא הי' להמס לבבם כדונג מפני האש, אבל עם הרבות התשובה והתפלה, היו להם לבטוח בד' אשר לו לבדו המלחמה והי' להם לחזק לבביהם ולבטוח באלקיהם אשר לא יטוש את עמו בעבור שמו הגדול, ולערוך מלחמה ביום קרב מול כל הקמים עליהם?

אמנם באמת, לא חסן וגבורה הי' חסר, לא החיל ואמיץ לב אשר הי' להם בארצם, כולו כלה ואיננו. אכן השבועה שאמרנו למעלה שהשביע ד' את ישראל בלי שום תנאי, שלא ימרודו באומות בכל עת גלותם, היא אשר אסרה את ידם לבלתי ירימו יד או רגל למרוד במצות המלך. ואם חמת מלאכי מות. ולפי שבאו ספרי המן בשם המלך ונחתם בטבעת המלך, לא היו רשאים להוציא חרב מתערה להציל את עצמם ולסמוך על הנס, כי אז הוסיפו חמת ה' עליהם בעברם על השבועה אשר השביעום, והיא לא תצלח. לכן היו טומנים ידיהם בצלחת לבלתי ימרודו במצות המלך. ולא הי' כחם אלא בפה, להרבות בתשובות וצומות ולבקש מד' שירבה להשיב אפו, והוא יגאלם מיד צריהם.

וכאשר חסד א-ל הסב הגלגל וירד המן ומרדכי עלה, ואסתר בקשה מאת המלך להשיב את הספרים מחשבת המן בן המדתא וכו', אמר המלך להם: ראו, שאת אשר הי' ביכולתי לעשות לכם, עשיתי, הנה בית המן נתתי לאסתר ואותו תלו על עץ, ואתם ג"כ תכתבו על היהודים כטוב בעיניכם בשם המלך, ר"ל כטוב בעיני חכמתכם, כי תדעו שכתב אשר נכתב בשם המלך אין להשיב, ואם כן הפקודה הנכתבת ע"י המן בשמי ונחתם בטבעתי אין להשיב עוד, לכן תכתבו כטוב בעיני חכמתכם על דבר היהודים שיהי' להם להועיל.

והמה בחכמתם וצדקתם כן עשו, שלא השיבו הספרים הראשונים כלל, אלא שבספרים הראשונים לא הי' כתוב רק שהמלך צוה להשמיד את היהודים, אבל לא צוה את היהודים שלא יעמדו על נפשם להציל את עצמם, אך היהודים היו יראים מחטוא לד' בהרימם יד נגד מצות המלך, ולכן לא הכינו את עצמם למלחמה כלל. ועל זה כתב מרדכי בפירושו בשם המלך ונחתם בטבעת המלך, שהוא, ר"ל המלך, מרשה את היהודים להקהל ולעמוד על

נפשם להשמיד וכו' את כל חיל עם ומדינה הצרים אותם; שדבר זה אינו מתנגד כלל לספרים הראשונים. וכיון שנתנה להם רשות מאת המלך לעמוד על נפשם, והיו יודעים שלא יהי' להם עון בדבר זה; לא חששו לבקש עוד מאת המלך עזר וסעד, אבל שמו באלקים כסלם, בטחו בישועתו, וישבו ויחיו העצמות היבשות, שבו ונתעודדו הלבבות הנרדמות, וילבשו חיל ויאזרו גבורה, ומי יתייצב לפני בני א-ל חי עת עיניהם אל אביהם שבשמים, ובימינם חרב נוקמת? - וכן הי' להם כי הפיל ד' חתת ומגור מסביב להם, יראו שונאיהם ויבושו ויחגרו ממסגרותיהם, ומה נראתה השגחת השם ב"ה בזה, ועוצם נסיו ונפלאותיו בימי הגאולה האלו, כי מראשית, כל גויי הארץ קמו להשמידם, וישראל, כאשר אמרו חז"ל לא שלחו יד רק בזרע עמלק, ואין איש מכל העמים אשר עלה על לבבם לעמוד לבני עמלק לעזרה, כי יראה ורעד יבא בם, ויתחבאו, ולא יראו החוצה. כן הוא ענין הכתובים בלי ספק, והוא פשוט ומקובל מאד ב"ה. (צרוור החיים לרבי אברהם אבד"ק עמדין, מאמר קץ הימין)

בני ישראל מיום הלכם בגולה לא נשמע עליהם שמרדו במלכם

כאשר האריך הגאון מו"ה אברהם ז"ל אבד"ק עמדין בחיבורו היקר צרוור החיים בחלק קץ הימין להראות לעיני העמים כח נפש הישראלי אשר מני אז הלכו בגולה עוד לא נשמע עליהם שמרדו במלכם כי אם ישימו יד לפה יחיל ודומם לתשועת ד', ע"ש דבריו הקדושים והיקרים הנזילים ממקור האמת והיראה הטהורה. (דברי שאול להגה"ק בעל השואל ומשיב, פר' שמות)

- פרק ח' -

עם מי צריך לעשות מלחמה בזמן הזה

המורדים בתורת ה' ביד רמה ויהרג מיתת כפירה

אבל העושה ביד רמה הוא המזיד שיעיז פניו ויעבור בפרהסי' שזה אינו עובר לתאבון לבד ולא לעשות מה שמנעה תורה לרוע מדותיו לבד אבל לחלוק על התורה ולעמוד נגדה, מפני זה אמר את ה' הוא מגדף והוא יהרג בלי ספק (כדין מגדף) ולא יעשה זה אלא מי שעלה בלבו דעת אחרת לחלוק על התורה, ומפני זה בא בפירוש המקובל בעבודת כוכבים הכתוב מדבר (שבת ס"ט), מפני שהוא חולק על פנות התורה (הרי זאת עבודת כוכבים) ולא עבד אדם כוכב אלא מי שמאמין בו הקדמות כמו שביארנו בחבורנו פעמים. וכן הוא אצלי בכל עבירה שיראה ממנה סתירת התורה או מחלוקת נגדה, ואפילו אכל אדם מישראל בשר בחלב או שלבש שעטנז או הקיף פאת ראשו לבזיון התורה מפני דעת שיתבאר ממנו שאינו מאמין שזאת התורה אמת הוא אצלי הנאמר עליו את ה' הוא מגדף ויהרג מיתת כפירה, לא מיתת עונש כאנשי עיר הנדחת שיהרגו מיתת כפירה לא מיתת עונש לזה ממנום בשרפה ולא ליורשיהם כשאר הרוגי ב"ד. וכן אני אומר בעשרה מישראל שזדו לעבור על איזו מצוה שתהיה ועשו ביד רמה והרגו כולם, וראיה לדבר ענין בני גד ובני ראובן שבא מהם ויאמרו כל העדה לעלות עליהם לצבא (יהושע כב, יב), ואחר כן באר להם בשעת התראה שהם כבר כפרו בהסכימן על העבירה היה וכפרו בכל התורה כולה, והוא אמרם להם (שם שם, טז) לשוב מאחרי והשיבו גם כן (שם שם, כב) אם במרד אם במעל. (תשובות הרשב"א תשובה קי"ז בשם הרמב"ם)

עם היעווסקעס וממשיכיהם הציונים צריך להלחם בזרוע ממש

יש להבין ולידע כי אף שבכל הארץ משפטיו (תהלים ק"ה ז') ואין עוד מלבדו כתיב (דברים ד' ל"ה) אבל בשעה שמדת הדין מתגברת מאד לפעמים ניתנה רשוות לשטן ללחום נגד הקב"ה כביכול. (עיין בסוף מסילת ישרים בהקדמה לקל"ח פתחי חכמה בענין גזירות ת"ח וברמב"ם רפ"ט מהלכות תשובה) ונמצא שישנם שתי מיני הנהגות: (א) מעשי ה'. (ב) מעשי שטן. וכן הגזירות על ישראל הן בשני האופנים, ובכל גזירה צריך להבחין מאיזה אופן היא. וסימני הבחינה בזה, שאם הגזירה היא על הגופות כבימי המן זוהי מעשה ה'. ותכליתה היא להחזירנו למוטב וגדולה הסרת הטבעת (מגילה יד.) ובאופן זה אין מקום למלחמה והיא לא תצלח. אבל אם הגזירה היא על הנפשות ותכליתה היא להעביר ישראל על דתם ולא להחזירם למוטב, אין זה מעשי ה' כ"א מעשה שטן. וכדי להחליש כח השטן דרוש שישראל ימסרו עצמן להריגה, במלחמה ממש. ודוגמא לזה אנו רואין בימינו גזירות על ישראל בשתי מדינות שונות, כי גזירות האדומים הן מעשה שטן לרחק ישראל מאביהן שבשמים, ובמדינה אחרת היא להיפוך לקרב בזרוע את הרחוקים. **ושמעתי מפה קדוש בעל חפץ חיים ז"ל בזה"ל:** "יודען האבן פארזעהן בשעת עת האבען זיך אנגעהויבן די גזירות פון די יעווסקעס האבן יודען געדארפט ארויסגעהן געגען זיי אויף מלחמה במסירת נפש. אמת עס וואלטען טאקי אסך יודען נהרג געווארען אבער דער כח פון שטן וואלט געווארען אפגעשוואכט. בשעת עס האט זיך אבער ניט געפונען ווער עס זאל זיך מוסר נפש זיין אין מלחמה, זיינען די יעווסקעס געווארען שטארקער". (תרגום: יהודים לא השכילו לראות, בשעה התחילו הגזירות של היעווסקעס היו היהודים צריכים לצאת נגדם למלחמה במסירות נפש. אמנם הרבה יהודים היו נהרגים, אבל הכח של השטן היה נחלש. בשעה שלא נמצא מי שימסור נפשו למלחמה היוועסקס נהיו חזקים. ע"כ). ולפי"ז בימינו אשר זרע עמלק מתגברים מאד אצלנו והדבר ברור כי הוא מעשה שוטן העצה האמיתית היא להלחם נגדם בזרוע ממש, במסירת נפש להריגה אבל כמדומה כי לפי המצב כעת קשה לקיים העצה הזאת בפועל וכו' עכ"ל עיי"ש.

(הגה"ק רבי אלחנן וואסערמאן, בקונטרס אומר אני מעשי למלך נדפס בילקוט מאמרים ומכתבים)

ויאמר אל משה קול מלחמה במחנה, פירוש דגם יהושע הבין שהוא קול ענות, רק שהסברא נותנת שאי אפשר שישתקו הצדיקים למעשה הזה, ויש מלחמה במחנה, וגם משה חשב גם כן זה, דמהאי טעמא הביא הלוחות ולא הניחם למעלה או שברם למעלה, כי חשב שיש ביניהם צדיקים, רק כאשר בא הרגיש שאין כאן מלחמה וכו', ואם כן היה ראוי לשבר תיכף הלוחות אלא שאין לדון על פי אומדנא וכו' עד שראה וכו'.

(חתם סופר, שמות ל"ב, י"ז)